

42/92

*Друга
пролетерска
бригада*

Друга пролетерска бригада

ИЛУСТРОВАНА МОНОГРАФИЈА

БЕОГРАД -1992. ГОДИНА

Аутор
МИОДРАГ ЖИКО АВРАМОВИЋ

Издавач
ОДБОР СЕКЦИЈЕ БОРАЦА
ДРУГЕ ПРОЛ ЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ

Издавачки савет
ЈОВАН СТАМАТОВИЋ, *председник*
БОРЋЕ БУЈАК
ЉУБО ДРАКУЛОВИЋ
ДАНИЦА МИЛОСАВЉЕВИЋ
ЗОРА НИКЕЗИЋ
ЈОВАН РАДОВАНОВИЋ
МИЛИВОЈЕ СТАНКОВИЋ

Графичка и техничка
реализација
ИВАН ЧЕХИЋ

Рецензенти
МИЛИВОЈЕ АЈНТОНИЈЕВИЋ
МИЛОРАД ДОСТАНИЋ

Златни јубилеј (1942—1992.)

Илустрована монографија о Другој пролетерској бригади изражава жељу издавача, секције бригадних бораца и аутора да, поводом златног јубилеја друге регуларне јединице Народно-ослободилачке војске Југославије, историјски аутентичним документима прикажу допринос пет и по хиљада њених бораца, пореклом из свих крајева наше земље, победи над окупаторима и њиховим домаћим најамницима и стварању нове југословенске државне заједнице.

Почетни борачки састав Бригаде произашао је из три партизанска одреда — Ужичког, Чачанског и 2. шумадијског. Борци тих одреда су на позив Комунистичке партије Југославије од 4. јула 1941. године, заједно са борцима још двадесет и четири партизанска одреда, започели и водили оружану борбу српског народа против окупатора, на тада једином ослободилачкогА попришту у европској фашистичкој тврђави. Прве странице ове јубиларне едиције су, отуда, у сажетом виду и посвећене борбеним дејствима три одреда који су на својим оперативним подручјима, пола године, остваривали офанзивне устаничке планове Главног штаба НОП одреда Србије и Врховног штаба НОП Југославије. Њихов главни задатак био је изражен у стварању прве слободне територије у окупираној Европи, са свим елементима нове југословенске државне заједнице, из чијег се седишта — у Ужицу — преко два месеца руководило народним устанком у Србији и Југославији.

Изнурене разбијањем концентричног напада четника Драже Михаиловића на средишњи део слободне територије, током двадесет дана новембра, партизанске јединице се нису могле одупрети надмоћним немачким снагама и крајем новембра су се, заједно са Врховним штабом НОП Југославије, повукле у Санцак. Започети народни устанак није се могао угасити.

Од почетка децембра 1941. до краја фебруара 1942. године, борци три српска одреда, под вођством Српско-санџачког штаба, упадима у Србију, ометало је окупљање непријатељских јединица и пружало жилав отпор упорним нападима на слободну територију, које су вршили недићевско-четнички најамници, добро наоружани од немачког окупатора. Ратни терет поднела су четири батаљона: 1. и 2. ужички, Чачански и 2. шумадијски. У ширем подручју ослањали су се на дејства Прве пролетерске бригаде (основане 21. децембра 1941. у Рудом) санџачких и црногорских одреда. Успешно организованим преласком преко Лима, у ноћи између 7. и 8. фебруара 1942, на други део санџачке слободне територије, скоро без губитака, четири српска батаљона су показала да ефикасно дејствују као већа оперативна групација. Та нова, већа, оперативна јединица је формално проглашена двадесет и два дана касније. Првог марта 1942. године, у Чајничу је врховни командант Јосип Броз Тито, на пригодној свечаности, прогласио формирање Друге пролетерске српске народноослободилачке ударне бригаде, на основу одлука Врховног штаба НОП и ДВ Југославије и Централног комитета КПЈ.

У њеном првом борбеном строју било је 867 бораца, већ прекаљених у деветомесечним борбама у Србији. Већину (70%) је чинио омладински састав, радничког и сеоског порекла, од којих је више од половине (56%) било чланова КПЈ и СКОЈ-а.

Кроз више десетина аутентичних ратних записа и сећања, кроз изводе из докумената и фонда од преко хиљаду фотографија, најчешће снимљених невештом руком бораца — сакупљених и објављених у овој

Златни јубилеј (1942—1992.)

монографији — сагледавају се сва значајнија борбена дејства Бригаде и остале активности. Документовано дочаравају све тешкоће које су пролетери морали да савладавају у условима непрекидног партизанског ратовања, вођеног углавном по планинском подручју југословенског ратишта. То је сведочење о надчовечанским напорима и несебичном жртвовању, о људима и догађајима у којем су јединство бораца и народа, воља и нашем човеку својствена упорност да поврати националну слободу — били јачи од свега што су му наметнули окупатори и његове домаће слуге, од разарања и пљачке, терора и страдања невиних, издајства и осветничког убијања сународника, од глади и болештина. О тешкоћама које су произилазиле из недостатка наоружања и муниције, сталне оскудице у храни и опреми, сталног недостатка школованог војног кадра.

Објављени прилози сведоче о времену када материјалне жртве и страдања нису могла обесхрабрити народ да издржи и даје и оно последње што је имао или успео да сачува. Наша војска није имала магацине хране, одеће и оружја. Поред бораца у јединицама и активиста на терену и сви остали — стари и млади, организовани око народне власти, у јединственом народноослободилачком фронту, у омладинским, женским и деčјим удружењима — радили су и борили се. Градили су и рушили војне објекте и саобраћајнице, сакупљали и сакривали летину, бринули се о исхрани и одевању бораца, прикупљали оружје и војну опрему, неговали и преносили рањенике, збрињавали и издржавали збегове. Поносно, храбро и самопрегорно су давали потпун смисао општенородном, народноослободилачком и антифашистичком устанку.

Сећања сведоче да је самопрегор бораца и народа проистицао из највиших моралних вредности које су посебно неговали, развијали и учвршћивали, а својим примером на друге преносиш припадници комунистичке и скојевске организације. Борци, војни и политички руководиоци темељно су припремали сваку војну акцију и извлачили искуства из успешног и неуспешног исхода. Развијањем нераскидиве повезаности с народом осигуравали су и војничку и политичку снагу, неопходну за победу у рату. Такву повезаност остваривали су, пре свега, објашњавањем значаја оружане борбе против окупатора, за национално и социјално ослобођење земље. Значај и смисао борбе су, истовремено, доказивали пружањем, и у најтежим ратним околностима, непосредне помоћи народу да се културно и просветно развије, да здравствено и економски одржи себе и своје ратнике. Борачка сећања забележила су само део културних и просветних активности, заштитних здравствених акција, непосредног учешћа у припремању и сабирању летине, када су борбени дух и расположење обезбеђивани и песмом и игром.

Најсветлију и најславнију карактеристику Друге пролетерске бригаде, на њеном целокупном борбеном путу, дали су њени борци: бомбаши и пушкомитраљесци, ратници из првих јуришних редова, жене и девојке—саборци и болничарке, многи знани, али и они прерано заборављени борци. Руководећи војно-политички кадар је, упркос неминовним повременим несналажењима, успевао да подстакне, охрабри и развије квалитете бораца који су Бригади давали ону снагу која је значила гаранцију коначног успеха на бојном пољу. Њен почетни састав из Чајнича, од 867 бораца — током четворогодишњег ратовања — попу-

Златни јубилеј (1942—1992.)

њаван је са 3.359 нових припадника, што значи да се повећао за четири пута, већином из редова омладине.

Борбени пут Бригаде од 24.000 километара, приказан на 47 операцијских шема, покрива велики део југословенског ратишта, које је, као саставни део европске антифашистичке коалиције, везивало од 30 до 35 окупаторских (немачких, италијанских, бугарских и мађарских) дивизија и квислиншких јединица (од 15 до 18 дивизија) чија се јачина кретала између 400.000 и 800.000 војника, подофицира и официра.

У току 1200 дана трајања НОР-а, као једна од најактивнијих војних јединица, Бригада се борила против окупатора и његових помагача 700 дана, од којих у јединственом саставу, у 245 већих борбених дејстава.

На том путу истакла се у борбама за Купрес (од 6—14. августа 1942), за Јајце (25. септембра 1942), за рањенике на Неретви (фебруар—март 1943), на Јаворку (Црна Гора, 1—2. маја 1943), на Сутјесци (мај—јуни 1943), код Андријевице (јули 1944), на Копаонику (август 1944), за ослобођење Београда (октобар 1944), на Сремском фронту (јануар 1945), за ослобођење Брчког (7. априла 1945).

Друга пролетерска је ратовала на подручју свих република и покрајина изузев Словеније и Македоније. Учествовала је (једном или више пута) у ослобођењу 31 града или већих места, широм земље. За многоструку активност је пет пута одликована: Орденом народног хероја, Орденом братства и јединства, Орденом народног Ослобођења првог реда, Орденом партизанске звезде првог реда и Орденом за храброст. Из Бригаде је 48 бораца понело име народног хероја, међу којима — прво признање у Југославији — носи њен припадник Петар Лековић.

Друга пролетерска бригада налази се међу оним јединицама народно-ослободилачке војске Југославије, чији припадници заједно са јединицом која наставља традиције Бригаде, негују у целокупном послератном периоду, сећања на њену ратну епопеју и борбени пут.

Аутор и многобројни сарадници подносе ову јубиларну ратну публикацију на увид демократској јавности као:

— трајну успомену на све погинуле, умрле и живе пролетере,

— аутентичну историјску читанку о народноослободилачком и антифашистичком рату чија се животима исписана победа не може извитоперити и преиначити,

— опредељење да се наша демократска будућност не може и не сме градити на рехабилитацији у рату поражених покрета и снага, него да се социјализам и демократија, за које су пале огромне жртве, узајамно историјски надмећу као органски нераздвојни елементи друштвеног развоја у нас и у свету,

— сведочење о најтешњој повезаности народа и бораца, предуслову за победу у рату, за стварање и одржавање друштвено праведније и хуманије, независне југословенске заједнице, одбијањем и сламањем оружаних и свих других иностраних и домаћих хегемонистичких планова.

Илустрована монографија о Другој пролетерској бригади — у поводу педесете годишњице њеног оснивања, њеног златног јубилеја — сведочанство је о времену када су се, сагласно својим ослободилачким традицијама, југословенски народи, у оквиру светске антифашистичке коалиције, јединствено и сложено изборили за независну, слободну и праведнију заједничку друштвену и државну заједницу.

Миодраг Жико Аврамовић

Годишњица стварања Друге проleterске бригаде

Први март 1942. године јесте историјски датум, датум стварања наше славне 2. проleterске бригаде. Створена тога значајног датума у Чајничу, она данас слави своју годишњицу у знаку тешких и крвавих бојева у близини тога мјеста. Друга проleterска бригада је у самом почетку била искована од доброг и испробаног челика. Ужичани, Чачани, Шумадинци који су се прекалили у десетомјесечним крвавим бојевима по шумадијским селима и планинама, ушли су у 2. проleterску бригаду. Борци ове бригаде претходно су прошли тепжа и крвава искушења. У најтежим данима своје поробљене отаџбине, као вјерни синови српског народа, подигли су се на устанак као осветници задојени неодрљивом мржњом према окупатору, подигли су заставу борбе за слободу, коју су високо држали и док су били партизани и коју непоколебљиво носе кроз крваве ратне буре као дио наше Народноослободилачке војске. Борци наше 2. проleterске бригаде искусили су на својим леђима, још као партизани, сву подлост домаћих издајника Недића, Пећанца и на концу Драже Михајловића, са чијим су се четничким хордама морали борити у најтежим часовима велике окупаторске офанзиве октобра и новембра мјесеца 1941. године. Сву издајничку подлост Драже Михајловића и његових официра први су увидјели баш борци 2. проleterске бригаде. Када су ови народни изроди напали с леђа на наше ослобођено Ужице, борци будуће 2. проleterске бригаде су у неодрљивом налету смрвили код Ужичке Пожеге жандарско-официрске банде Драже Михајловића и присилили ове бандите да траже мир и пошгеду.

Борци будуће 2. проleterске бригаде изврпшили су са непоколебљивим пожртвовањем и храброшћу, која их чини достојним синовима својих славних слободољубивих шумадијских предака, марш преко Лима под најтежим зимским условима над борбом, газећи валове ове дивље ријеке. Овај прелаз ријеке Лима у тешко зимско доба биће забиљежен у аналима нашег народноослободилачког рата као један веома тежак војни подвиг који може да служи на част свакој војсци.

На дан оснивања 2. проleterске бригаде њени борци су дали завјет да ће поћи путевима своје старије сестре 1. проleterске бригаде... Тај свој завјет борци 2. проleterске бригаде часно су испуњавали у читавом периоду једне године тешких и крвавих борби широм Босне, Херцеговине и Далмације.

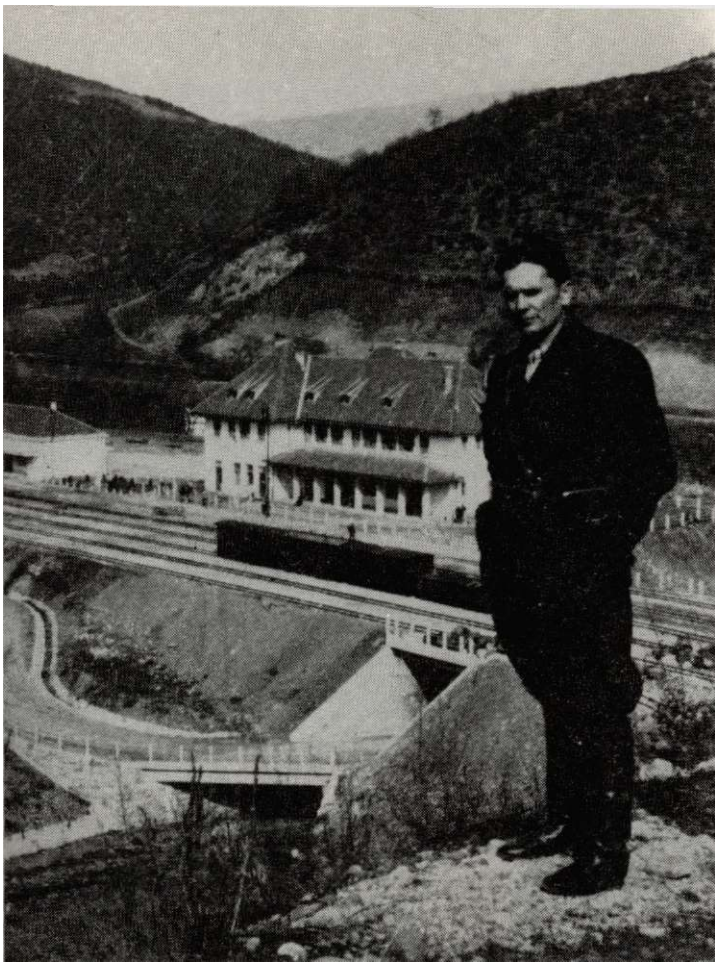
Славни је пут који су прошли борци 2. проleterске бригаде у периоду једне године. Марш у Источну Босну, ради ликвидације издајничких четничких банди Дангића,

био је тежак и напоран задатак. Требало је проћи високе и снијезне планине у правцу Сребренице и Власенице, требало је по непроходним мјестима потражити ове издајничке четничке зликовце, разбити их и протјерати преко Дрине — све су ово борци наше 2. проleterске бригаде часно извршили, заједно са 1. проleterском бригадом.

За вријеме поновне велике непријатељске офанзиве уједињених окупатора, усташа и четника на нашу ослобођену територију, борци 2. проleterске бригаде имали су поново да изврше велике и тешке задатке. Њихог марш обратно, из источне Босне, прелазак у Санџак и тешке и крваве борбе са надмоћним непријатељем код Чајничца, њихова упорна борба са истим окупаторским снагама код Фоче, показали су да су борци 2. проleterске бригаде заиста достојни да носе ово велико име, да су заиста права и непобједива војска на коју Врховни пглаб може увјек рачунати, као на јединицу која ће извршити сваки пред њу постављени задатак. У том свом убјеђењу Врховни штаб се није никада преварио. Тешке и упорне борбе у Херцеговини, у Црној Гори, код Гацка на Гату и код Чемерна, гдје је требало спасавати наше рањене борце, борци 2. проleterске бригаде издржали су надчовјечанске напоре и дали тешке и драгоцјене жртве у интересу спашавања наших рањених другова. Овдје су дали своје животе такви хероји као пглаб је била Анђа Ранковић и многи други. Овдје је пао легендарни народш херој Петар Лековић. Борци 2. проleterске бригаде и овдје су до краја часно извршили свој тежак задатак.

За вријеме нашег историјског похода у Босанску крајину борци 2. проleterске бригаде, заједно са 1, 3. и 4. бригадом, показали су дивне примјере издржљивости и самопријегора. Борба код Купреса са усташким бандитима, борба на Мањачи са њемачким и четничким хордама, борба код Јајца, борба код Грахова и Книна, борба код Ливна, борба на Посушју — то су дјела наше славне 2. проleterске бригаде која ће бити записана златним словима у историји нашег ослободилачког рата

У овој посљедњој великој офанзиви уједињених непријатеља нашег народа, 2. проleterска бригада показала је својим невиђеним јунапглавом, пожртвованошћу и самопријегором да је заиста израсла у једну снажну и монолитну ударну силу, да је израсла у једну од првих наших борбених јединица. Борба код Дрежнице, код Главатичева, код Калиновника и сада на Дрини то потпунс потврђује и српски народ може бити поносан да у својим редовима има такве синове који својим славним дјелима исписују најлепше сгранице историје српског народа.

*Врховни командант Тито
у Фочи,
фебруара 1942.*

У тим тешким и крвавим једногодишњим борбама 2. пролетерска бригада дала је многе и драгоцјене жртве, које су пале на пољу славе, за слободу и срећу не само српског већ и свих народа Југославије. У тим борбама пали су такви хероји као што су Дугалић Душко, Матовић Мића, Купаћ Милинко, Дејовић Алекса, студент Алмузлино, Миљковић Радмила, пушкомитраљезац »Шоша«, другарица Деса и многи други. То су за нас драгоцјени и тешки губици, али редове 2. пролетерске бригаде попунили су нови борци из Босанске крајине, код Дувна и Далмације, да би на тај начин одужаш свој дуг за оне жртве које су дали борци Срби за ослобођење тих крајева гдје су се они борили. Са ступањем нових бораца из разних крајева у нашу 2. пролетерску бригаду, она још више постаје бригада братског јединства свих народа Југославије. Нови борци који су ушли у 2. пролетерску бригаду показали су се у свим досадашњим бојевима да су достојни саборци својих старих ратних другова из јуначке Шумадије.

Које су главне одлике наше 2. пролетерске бригаде? Прво, то је вјерност и љубав према ствари за коју се боре, а то је слобода народа, братство и јединство народа, праведнија и срећнија будућност; друго, то је неоодољива мржња не само према окупатору, већ и према свим издајницима нашег народа; треће, то је храброст, дисциплина која се све више појачава, међусобна љубав бораца, командира, команданата и политкомесара и коначно спремност да се изврш сваки па и најтежи задатак. Ево, то су врлине наше 2. пролетерске бригаде које се све више појачавају код бораца, командира, команданата и политкомесара и које чине ову нашу заједницу узором многим осталим бригадама.

Наша 2. пролетерска бригада јесте, у ствари, бригада младог нараштаја, бригада омладине. Њу сачињава у огромној већини омладина, и то у првом реду омладина Западне Србије и Шумадије, која је од првих дана устанка у Србији листом ступила у партизанске одреде и која је у својим досадашњим борбама показала да се у њој са појачаном снагом распламтио ослободилачки дух њених

славних предака о чијем је јунаштву и слободарским борбама српска историја исписала своје најљепше странице. Онај полет, ону издржљивост и самопријегор, који је до сада показала 2. пролетерска бригада, јесте у првом реду дјело омладине, омладине са високом свијешћу и својој дужности према народу у овим тешким и крвавим данима, када се ради о бити или не бити не само Срба већ и свих Словена, када се ради о томе да ли ће младо покољење живјети срећно и слободно у својој национално ослобођеној земљи или чамити у фашистичком јарму без свих права која човјека чине човјеком. Омладина наше 2. пролетерске бригаде која је прошла кроз многе наше крајеве, која је упознала сву биједу наших народа, створену још много прије окупације наше земље, напајала се још више једном и једином великом мишљу да се из ове данашње тешке и крваве борбе мора родити нешто боље, нешто што ће дићи тај наш напаћени народ на виши ступањ човјека, јер би у противном све ове жртве које данас дајемо биле узалудне.

Ја сматрам да је 2. пролетерска бригада, а нарочито њена омладина извршила часно до сада свој задатак, задатак стварања јединства и братства међу свим народима Југославије, задатак борбе против онога мрака у коме су вјековима стењали напш народи, кога су двадесет година подржавали сви југословенски режими и коме поново тежи сва уједињена реакција, од Недића па преко Драже Михаиловића до лондонске избјегличке владе Слободана Јовановића.

Увјерен сам да су сви борци, командири, команданти и политкомесари наше 2. пролетерске бригаде свијесни своје историјске улоге коју играју у овој великој ослободилачкој борби и да ће баш та свијест још више допринијети да 2. пролетерска бригада издржи до краја све тешкоће које још стоје пред нама, да ће високо држати заставу која јој је предана, заставу слободе, јединства и правде.

Другови борци, командири, команданти и политкомесари 2. пролетерске бригаде, ја вам у име Врховног пглаба честитам на вашој славној годишњици на коју заједно са вама гледам са поносом, дубоко увјерен да ћете ви и од сада, као и до сада, носити неокаљану заставу у борби против свих непријатеља наших народа.

Живјела наша 2. пролетерска бригада!

ТИТО

Овај чланак је објављен у бртадном листу »БЕЗ ПРЕДАХА« 1. марта 1943. Године поводом прве Годишњице формирања Друге пролетерске бригаде.

ПОЗИВ НА УСТАНАК

Народи Југославије: Срби, Хрвати, Словенци, Црногорци, Македонци и други...!

Већ преко три милеће бије се чашања и најгравнија битка у историји света. С једне стране напредују дивљи фашистички чопори Хитлера који као изградњели пси крвавих гулагоа и асфалтних језика чине очајне чзпоре да се дочепају оних огромних богатстава која леже испод стопала у лику лица сапта мирољубиви народи Совјетског Савеза. С друге стране брине се да сада неопћеним пуштаком и самопошртовањем хероса Црвене Армије, дајте савет је совјетски народ на пазни свога великог и генијалног вође, др. Стаљина да одбрани своју земљу, да уништи крваве фашистичке хиене а не да усудише да нападну на мирољубиву земљу, на његов мирни рад, на његову културу, на његово благостане.

Радници, селаци и грађани Југославије!

Поставио себи питање, да ли се народи Совјетског Савеза боре само за себе? Да ли се та њихова животска борба против фашистичких освајача тиче само њих? Не, она се тиче и нас, она се тиче свих поробљених народа, она се тиче свих оних којима прети опасност поробљављања, она се тиче читавог културног света. Може ли данас и један културни човек заборавити да се веровати у глупе лажи фашистичких крвопија и освајача како се они тобоже боре против болшеизма, да добро европских народа. Не, у те нове лажи фашистичких главофеза данас више нико не верује. Увек су ти бандити нашла неки лажни изговор кад год су напали или поробили неку земљу, а ти најгупља и најпрозирнија лаж јесте њихов изговор да напад на Совјетски Савез. Читав културни свет: сви народи поробљених земаља, народи Енглеске, Амрике итд. се презрењем одбацују те најновије лажи Хитлерове фашистичке банде и шапице Црвене Армије и спреми су да помажу праведну борбу Совјетског Савеза. Јер су данас свјесни тога да је та борба совјетског народа уједно и њихова борба; они су свјесни тога да је то борба на живот и смрт против највећег непријатеља човечанске слободе, културе и напретка. У читавом свету данас је већ створен јединствени фронт свих демократских прогресивних сила у борби против мрака, насиља и ропства—против фашизма.

Народи Југославије: Срби, Хрвати, Словенци, Црногорци, Македонци и други...!

Ваша је земља поробљена и опљачкана од тих истих злочинаца који се дрзнуше да дигну своје ораваљане каице на Совјетски Савез. Ви сте били побеђени у рату, али нисте поробљени. Савезно традиције борби за правду и слободу ваших дедова не смеју бити заборављене. Сада је време да поткопате да сте достојни потоци својих славних предака. Свако је патриот који се дрзнуо да се лигнута својом милом земљу у бој против окупатора и њихових лапљих слугу против њиховог тиранијализма. Не плашите се пред таквим терором непријатеља. На терор одговарајте масовним ударом по најосетљивијим тачкама фашистичких окупаторских бандита. Уништавајте све што бицисти фашистичким освајачима. Не дозволимо да наше жељезнице прелазе ратни материјал и друга средства која служе фашистичким хордама у њиховој борби против Совјетског Савеза. Створимо од наше земље одлету тврђаву за фашистичке освајаче.

Срби!

Ваша највећа синови већ се боре по брдима против фашистичких шетача. По томе довољно, читав српски народ мора да помаже те борце и њихову борбу. Сви они који могу да се носе са овом ствају у партизанске одреде.

Фашистички окупатори осећају тај снажан отпор српског народа и зато настоје да по сваку цену створе од домаћих народа своје оружје, своју потпору. Они су ти потпору напали у познатим издацима Лотићу, у такзваним комесарима на челу са кривком Андрићем, они су ти потпору напали у шапци полицијских паса као што су: Драги Јовановић, Вуковић, Бећаревић, Космајан и други. Ти народи српства зватају по улицама и кућама комунисте и друге народне борне који се боре за твоју слободу и предају их у руке фашистичких освајача који поробљују и опљачкују твоју земљу. Они стрељају у масама те твоје синове.

Српски народи, шта су заслужили изроди? Заслужили су не само твој превар, него и граничар штет издацина која их мори пре или касније стиги. Срби, онемогућите те изроде да спроводе у дело наредбе својих окупаторских фашистичких господара. Сви српски народ мора давати највећу отпор тајм слугама освајача.

Хрвати!

Грозан срамоту наноси вам огавни издајник Павелић и његова устава банди стварају неваљале добољачке одреде против Совјетског народа. Хрвати, не дозволимо да један издацинац прене и против Совјетског Савеза. Ако вас буду терали на силу уништавајте и стварајте партизанске одреде, водите борбу против окупатора и Павелићеве уставне банде. Хрвати организујте се и срушите окупаторску издавничку Павелића, издавничке силе свих српских партизанских снага и других народних који не под опљачку борбу против окупатора и њихових слугу. Устајте бој окретају се у борбу против окупатора и њихових слугу у поход против освајача Срби, Црногорци и други народи.

Испуштите Хрватима, Словенцима, Црногорцима, Македонцима итд.!

Не оклевајте ни часа, већ хитно организујте партизанске одреде. Станите на чело ослободилачке народне борбе против окупатора/као што то већ чине сви српски и црногорски другови.

Испуштите сада у овој тешкој ситуацији ваше године стечено искуство. Не превајте ни пред каквим жртавама сада када је у питању ослобођење народа, када фашистички проволаци прете да истребе све што је напредни и слободољубив. У бој другови. У бој против фашистичких злогвора, непријатеља слободе и напретка у бој за слободу и националну независност у бој за збацивање фашистичког окупаторског јарама.

Комунисти, на нама лежи тежа, а и час тај задатак организације извођења тешке борбе са изволочним фашистичким злочинцима. Имајмо стално у виду да совјетски народи лику потешница своју драгоцену крв за спас читавог човечанства и то нам налаже да не оклевамо ни часа, да се свим снагама и средствима боримо у првим редовима народа против фашистичких злочинаца који угњетавају нашу земљу и који су напали на велики и снажни Совјетски Савез налажу се брзој победи како би онда лакше подјарили читав свет. Ти бандити добијају све јаче и јаче ударе од славне Црвене Армије. Наш је задатак да на ово ме нашем фронту, у нашој земљи створимо за фашистичке освајаче пропад, а на базу за снабдевање фашистичких хорда на северу. Будимо храбри, будимо упорни, будимо брзи у својим акцијама, јер ту је у питању част наше Комунистичке партије као најборбенијег одреда радничке класе, ту је у питању част читавог народа.

Радници, селаци, грађани и опљачкани Југославци!

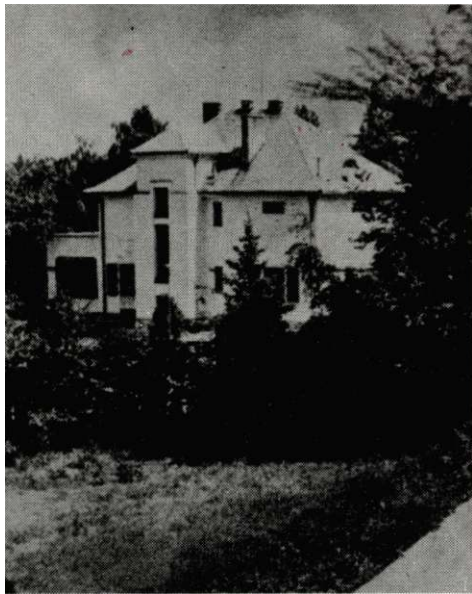
У бој, у бој против фашистичке окупаторске банде која тежи да истреби не само најбоље борце народа, већ и Словене на Балкану, која тежи да подјари читав свет, која тежи да залече најстрашнију издавничку над народима коју пави историја. У бој, јер је сада кушну чов да збацимо окупаторски фашистички јарам. У бој, јер је то наш дуг пред совјетским народом који се бори и за нашу слободу. У бој, у последњи бој за уништење фашистичке заразе.

12 јула 1941 г.

ЦЕНТРАЛНИ КОМИТЕТ

Комунистичке партије Југославије

Факсимил прогласа ЦК КПЈ од 12. јула 1941. који је написао генерални секретар Тито.

Вила Владислава Рибникара на Дедињу, (Ботићева 5) у којој је одржан састанак Политбироа ЦК КПЈ 4. 07. 1941. и донешена одлука о почетку устанка.

Од одреда до бригаде

Спроводећи позив Политбироа и

Централног комитета Комунистичке партије Југославије на оружани устанак против окупатора, окружни партијски комитети у Србији су непосредно после 4. јула одржали састанке крмуниста и симпатизера, којима су присуствовали чланови Главног пгтаба НОПО Србије и чланови и инструктори Покрајинског комитета КПЈ за Србију. На овим састанцима су основани партизански одреди и одређивани њихови штабови и команде чета. Већ средином септембра постојала су 24 партизанска одреда и одређивани њихови пгтабови и команде чета. Међу првима основана су три: Чачански, Други шумадијски и Ужички. Од бораца ових одреда је — осам месеци касније — образована, друга по реду, регуларна јединица народнослободилачке војске Југославије.

Одржани устанак, спојен са рушењем старе и стварањем нове власти народноослободилачких одбора, омогућио је да се оживотворе одлуке војно-политичких саветовања слободне територије. Она је, крајем септембра, обухватила две трећине подручја од Дрине до Велике Мораве, а из седишта те територије, из Ужица, руководило

Командант Ужичког одреда Душан Јерковић и српска тробојница с петокраком звездом у ослобођеном Ужицу, 25. октобра 1941.

Политички комесар Чачанског одреда Ратко Митровић говори новим борцима и грађанима у ослобођеном Чачку, 16. октобра 1941.

Преврнута локомотива у нападу јединице 2. шумадијског одреда на пругу Београд - Пили, октобра 1941.

се преко два месеца народним устанком, у Србији и Југославији.

Развоју устанка у Србији испречила су се две непремостиве препреке. Захваљујући појачању посадних трупа, од око четири непотпуне дивизије, са два новим дивизијама - доведеним из Француске и са Источног фронта - немачки окупатор је спровео прву (крајем септембра) и другу етапу (у другој половини новембра) своје велике нападне операције. У немогућности да се супротстави у свему надмоћнијем непријатељу, претходно изнурени разбијањем напада окупаторских сарадника и најамника, четника Драже Михаиловића и недићевско-љотићевских јединица, делови више српских одреда - по наредби Врховног штаба - прешли су, крајем новембра и почетком децембра, на ново ослобођену територију у Санџаку и Црној Гори.

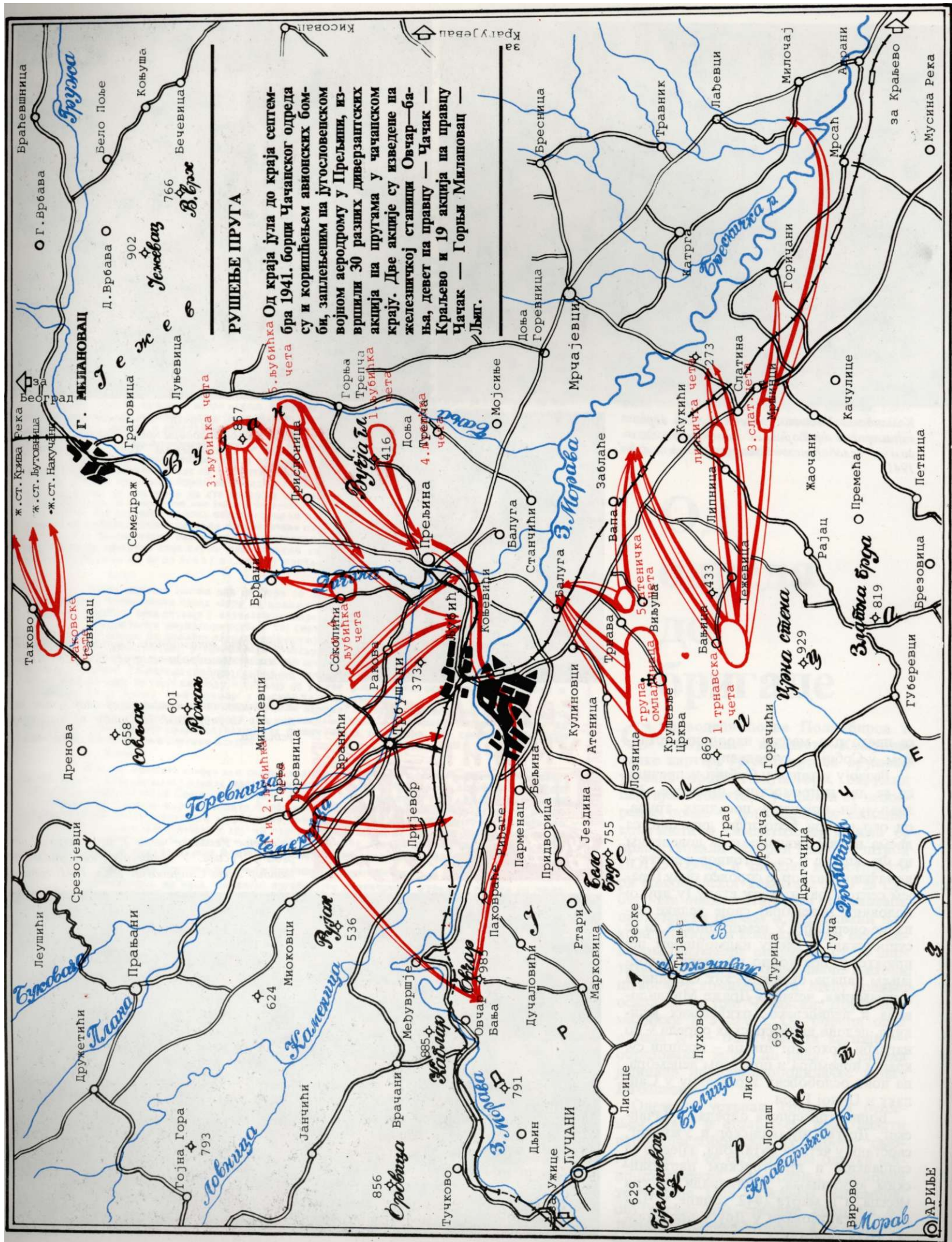
Борци три српска одреда - Чачанског, Другог шумадијског и Ужичког, сврстани у четири батаљона, заједно са санџачким и црногорским партизанским јединицама, дејствовали су три месеца, а 1. марта 1942. године, у Чајничу, организовани у Другу пролетерску НОУ бригаду.

Комунистички омладинци су овај летак лепили у окупираном Београду по избијању устанка.

Одељенге Ресавске чете 2. шумадијског одреда у Ресави. У средини са качкетом командир ЈТаз Стојановић, јесен 1941. године

Чачански одред

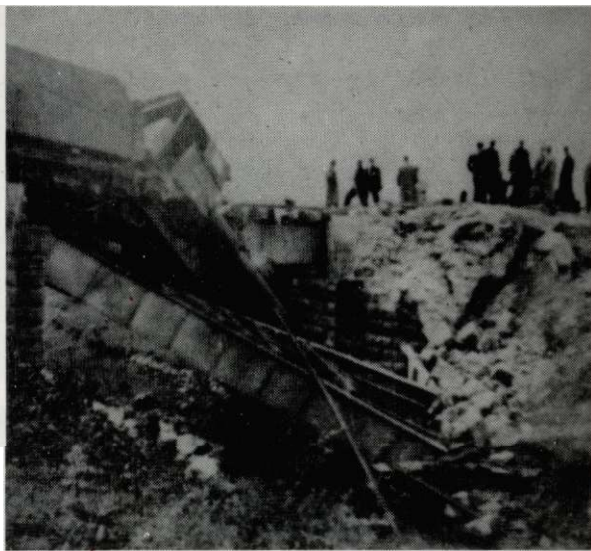
Чачански партизански одред »ДР Драгиша Мишовић« основан је по одлуци Окружног комитета КПЈ за Чачак уз суделовање Бранка Крсмановића, члана ПК КПЈ за Србију и ГШ НОП одреда Србије, 12. јула 1941. на планини Јелици у месту Стјенику. Именован је Штаб одреда у саставу: командант Момчило Радосављевић Моле, заменик команданта Радован Јовановић, радник и члан КПЈ, политички комесар Ратко Митровић, заменик политичког комесара Лаза Лазић, радник и члан КПЈ. У одреду се, после ослобођења Гуче 17. 08, Горњег Милановца 28.09. и Чачка 1.10, крајем октобра налазило преко 3.000 бораца. Сагласно закључку саветовања Главног штаба НОП одреда за Србију са војно-партијским руководиоцима српских одреда, одржаног 16. 09. 1941. у с. Дуланима, борци су сврстани у четири батаљона: Трнавски, Таковски, Љубићки и Драгачевски. Постојале су и друге јединице: Чета народне милиције, Батерија топова, Тенкова чета, Бициклички вод и радне групације.

У прва три месеца устанка одред је изводио четири врсте акција: паљење општинских архива, разоружавање жандармеријских станица, диверзије у Чачку, рушење ускотрачне пруге Чачак — Краљево, Чачак — Г. Милановац, Чачак — Овчар бања. У октобру 1941. три батаљона Чачанског одреда са де-

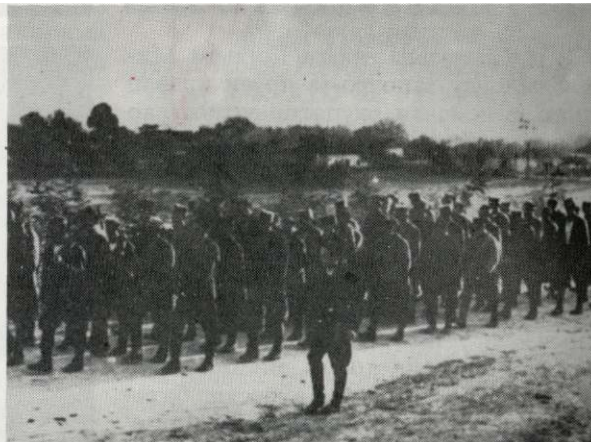
Момчило Радосављевић, правник, члан КПЈ. Четници су га предали Немцима који су га стрељали у Чачку, 1. 02. 1942.

Ратко Митровић, студент, члан КПЈ. Четници су га предали Немцима који су га обесили 11. децембра на истом тргу у Чачку, где је говорио на збору 16. септембра 1941.

Група бораца и скојеваца је рушен мост на речици Карачи, код Заблаћа, са кога је локомотива слетала у речницу, за више дана прекинула саобраћај на прузи Чачак — Краљево, 1. септембра 1941.

Борци Трнавског батаљона Чачанског одреда у маршу од Чачка према Краљеву, почетком октобра 1941.

ОПСАДА НЕМАЧКОГ ГАРНИЗОНА У КРАЉЕВУ

На основу споразума Врховног штаба НОПОЈ и Врховне команде Драже Михаиловића, 10. октобра је започела заједничка партизанско-четничка операција за ликвидацију немачког гарнизона у Краљеву, под руководством заједничког Оперативног штаба. У целој операцији устаничке снаге су располагале са око 4.000, а у акцијама на сам град са око 2.000 бораца. Са партизанске стране учествовали су делови одреда: Врњачко-трстеничког, Копаоничког, Краљевачког и Чачанског (с највише бораца) са батеријом топова и једним тенком. Са четничке стране учествовале су чете одреда: Ибарског, Љубићког, Јеличког, Андранског, Мрчајевског, Котленичког и Гледићког, и једна артиљеријска батерија и један тенк.

Између 10. октобра и 1. новембра устаничке снаге су извршиле пет безу-

спешних напада на град. У два наврата су продрле до центра града. У ноћи између 14. и 15. октобра водиле су борбу око гимназије, цркве и зграде окружног суда. Не прихвативши наређење ГШ НОПО Србије за прекид опсаде Краљева, заједнички Оперативни штаб је организовао последњи напад у коме су оба тенка продрла до трга и гимназије, али су се морали повући, јер нису имали подршку устаничке пешадије.

Опсада Краљева је обустављена 3. новембра, када је четнички представник обавестио заједнички Оперативни штаб како је од Драже Михаиловића добио наређење да четничке јединице напусте опсаду Краљева и покушају да преотму Чачак од партизана.

Ова, највећа, операција Чачанског партизанског одреда и устаничких је-

диница, прве ратне године у Србији, није успела. Дело због неборбеног држања четника али, превасходан разлог била је оштра надмоћност окупатора и његових домаћих најамника (Пећанчевих четника, жандарма и љотићеваца). Непријатељ је био јачи: два пута у људству, четири пута у артиљерији, око пет пута у броју тенкова, десет пута у количини лаких и тешких митраљеза; апсолутну надмоћ имао је у броју аутомата, бацача и противтенковских топова. Уз то Немци су имали и четири оклопна воза, извиђачку и бомбардерску авијацију.

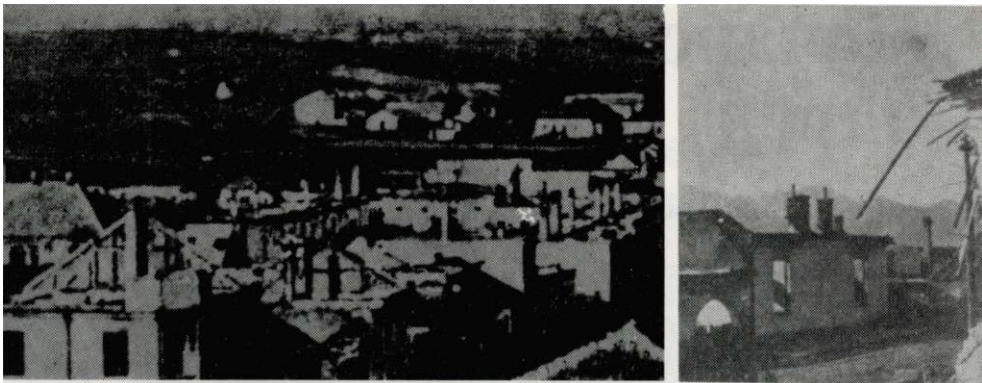
(Према књизи — М. Пантелић, Р. Маринковић и В. Никшић: »Чачански одред« 1982.)

(Наставак са стр. 12)

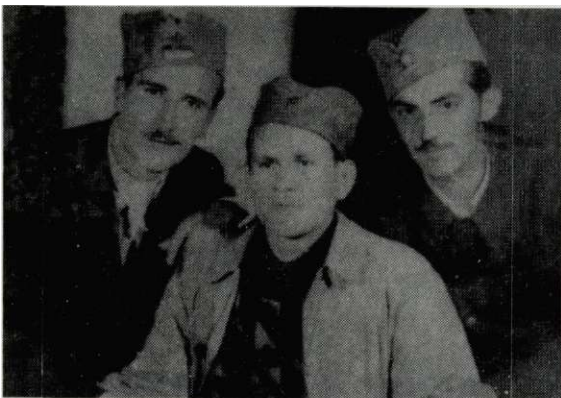
ловима Краљевачког одреда и више јединица четничких одреда нападали су на Краљево, док је један батаљон обезбеђивао правац Крагујевац — Г. Милановац. У новембру Одред одбија четничке нападе на Чачак, Горњи Милановац и Гучу. По повлаћењу у Санџаку се окупило око 200 припадника Одреда.

Немачки напади на Горњи Милановац

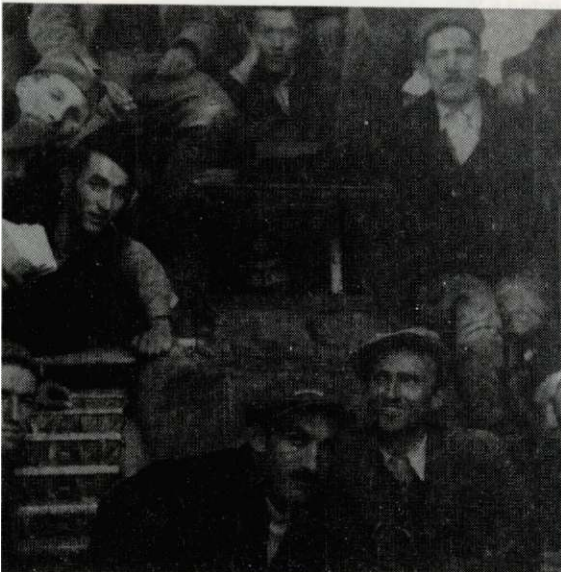
Од Крагујевца према Горњем Милановцу започео је други правац којим је немачки окупатор угрожавао слободну територију по завршетку прве велике нападне операције, деблокадом Ваљева, 25. септембра. Уствари, немачка команда је извела из Крагујевца три напада на Горњи Милановац, у првој половини октобра, с намером да олакша положај опкољеног немачког гарнизона у Ваљеву. Први напад једног немачког батаљона онемогућиле су 3. октобра, три чете Таковског батаљона на брду Ратај. У другом нападу два немачка батаљона од 5. октобра, борци Таковског батаљона и 3. Љубичке чете нису успели да спрече бројнијег и технички надмоћнијег непријатеља да уђе у Горњи Милановац. У одступању према Мајдану, немачка јединица оставила је један онеспособљени тенк, који су партизански мајстори брзо оспособили и преко Г. Милановца довели у Чачак. А у варошици Рудник запалила 38 од 74 куће. У трећем нападу је један немачки батаљон, после више-часовног отпора уз пет мртвих и 20 рањених војника, успео да 15. октобра продре у Г. Милановац. Окупаторска »казнена« експедиција је специјалним фосфорним бомбама спалила четири петине зграда и масакрирала неколико мештана. Са собом је одвела 133 таоца, који су у оквиру масовног покоља 7000 грађана стрељани у Крагујевцу, 21. октобра. При повлачењу из Г. Милановца, таковски партизани су онемогућили окупатору да из села Неваде покрене заглављени тенк, који је после поправке упућен у Чачак. Највеће губитке је Таковски батаљон претрпео у ноћи између 7. и 8. новембра када су,

Осамдесет посто зграда спалио је 3. батаљон 749. немачког пешадијског пука у Горгвем Милановцу, 15. 10. 1941. На слици: Хајдук Вељкова улица у Гор/вем Милановцу после пожара.

Командни састав Драгачевског батаљона Чачанског партизанског одреда у јесен 1941. С лева: Ратко Парезановић, командир чете (погинуо 3. 11. 1941. од четника, у Пожегу), Богдан Капелан, командант батаљона, народни херој (погинуо 1. 11. 1941. од четника, у Пожегу), Душко Ђурђевић, командир чете, (погинуо 15. 12. 1942. у Ливну, као зам. командира чете у 2. батаљону 2. пролетерске бригаде)

Немачки тенк (марке »хочкис«) заплени у Мајдану код Дубоке Ђуприје, под Рудником, у току заједничке акције Таковске чете и четничке јединице 6. 10. 1941. На поправљеном тенку седе (горе, с лева): Ђуро Недељковић (други), Илија Стамболић (трећи), Рако Милошевић (трећи, у другом реду), Франц Черпинишек (возач тенка), Данило Обреновић (први), Живомир Птивић (други) и Бранко Младеновић (трећи) — седе у трећем реду. Снимљено у Горњем Милановцу 9. 10. 1941.

Раде Аза/ац, политички комесар Прве трнавске чете, говори борцима у шуми, код Чачка, септембра 1941.

због неопрезности његовог штаба, четници у изненадном нападу заробили око 150 његових бораца. По повлачењу из града, 8. новембра, четничка команда их је предала Немцима. Они су стрељани у Ваљеву у оквиру групе од 365 заробљених партизана, 27. новембра 1941. године.

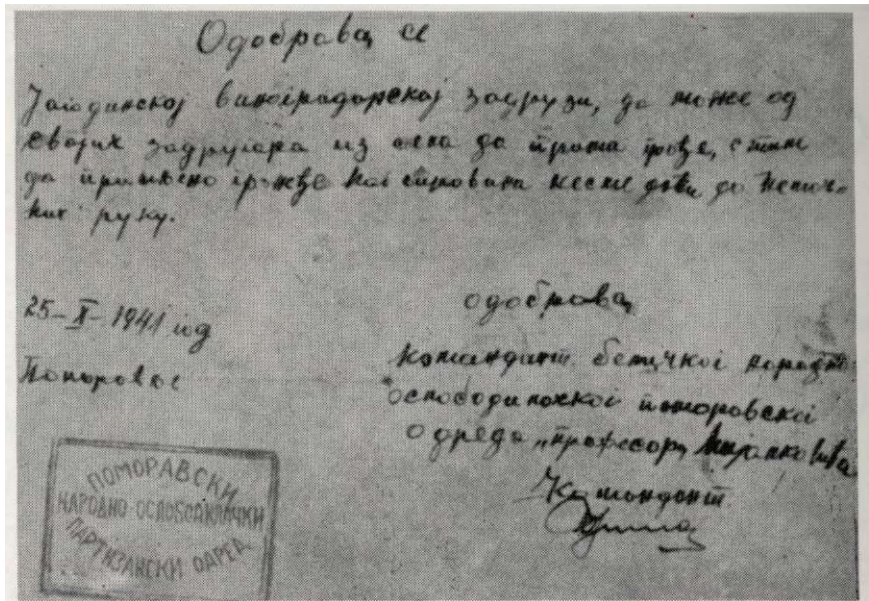
(Према књизи — »Чачански одред«, 1962)

Два партизанска одреда у Поморављу

Други шумадијски одред основан је у Смедеревској Паланци, 3. јула 1941. на састанку актива комуниста уз учешће Бранка Крсмановића Шпанца, члана Главног штаба НОП одреда Србије и Петра Стамболића, инструктора ПК КПЈ за Србију. За команданта Одред је постављен Богосав Марковић, жандармеријски наредник, комуниста, а за политичког комесара Танасије Младеновић, правник, члан КПЈ. Одред је дејствовао на подручју пет срезова (три на левој и два на десној обали Велике Мораве), које је било од прворазредног значаја за немачког окупатора. Међународни тзв. цариградски пут и магистрална пруга Београд — Ниш налазили су се на левој, а други регионални пут на десној обали Велике Мораве.

Већ средином септембра, Одред је ликвидирао скоро све општинске управе старе власти, разоружао већину жандармеријских станица. Акцијама око 1800 бораца распоређених у осам чета, успоставио је народну власт у већем делу свих пет срезова и објединио их у слободну територију Доњег Поморавља. У већим окршајима се пет пута сукобљавао са уједињеним, немачко-квислиншким непријатељем. Многобројним успешним нападима ометао је и прекидао саобраћај на двема пругама, посебно на магистралама Београд — Ниш. Одред није могао спречити да у шестом највећем нападу надмоћне немачко-квислиншке јединице заузму центар територије Рачу, 25. октобра, а убрзо и целу партизанску слободну територију.

Приморане на повлачење, Ресавска и Моравска чета су борбена дејства пренеле на десну обалу Велике Мораве. Рачанска и Азањска чета, са деловима Орашке и Паланачке чете, по-

Факсимил потврде којом Штаб Поморавског одреда одобрава куповину гроздја

вукле су се ка Гружи и са другим партизанским јединицама водиле борбе против Немаца. Почетком новембра, Паланачка и Орашка чета пребачене су на положаје око Ужица и Ваљева и прикључене су јединицама које су под вођством Врховног штаба

Богосав Марковић, земљорадник, члан КПЈ, први командант 2. шумадијског одреда, погинуо децембра 1941. у селу Десимировцима код Крагујевца

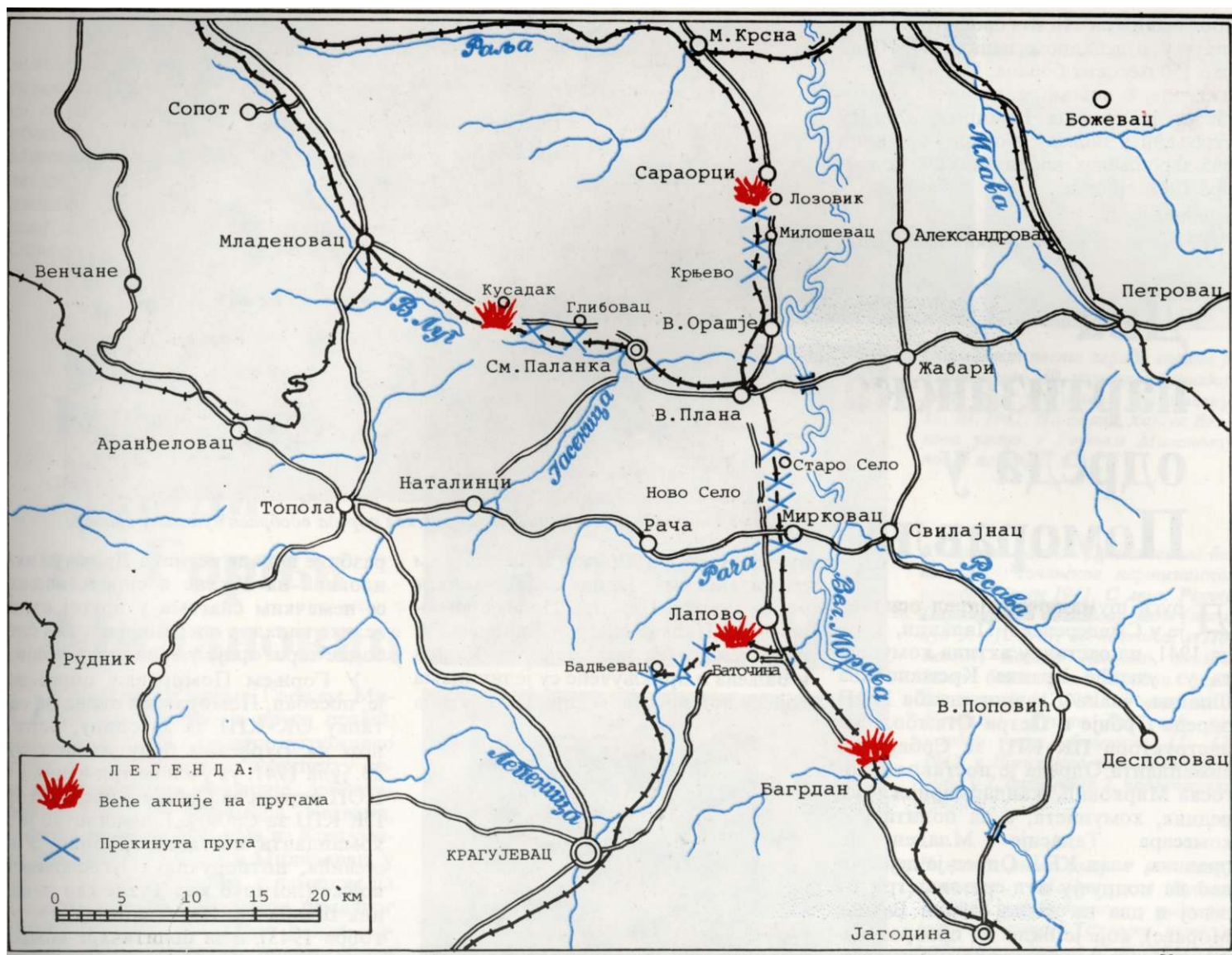

Танасије Младеновић, правник, члан КПЈ, политички комесар 2. шумадијског одреда

разбиле нападе четника Драже Михаиловића на Ужице и спротстављале се немачким снагама у другој етапи велике нападне операције против слободне територије у западној Србији.

У Горњем Поморављу образован је, посебан, Поморавски одред на састанку ОК КПЈ за Јагодину, одржаном на Ђурђевом брду изнад града 23. јула 1941. уз учешће три члана ГШ НОП одреда за Србију и инструктора ПК КПЈ за Србију. Главни штаб је за команданта поставио Љубишу Урошевића, потпоручника југословенске војске (погинуо код Тузле као начелник Штаба 16. НОУ дивизије 13. октобра 1943), а за политичког комесара Бошка Ђуричића, правника (погинуо као заменик политичког комесара 3. батаљона 2. пролетерске бригаде код Бугојна 19. јула 1942). Одред је дејствовао на територији четири среза: у Беличком (Јагодина), Параћинско-ћупријском, Левачком (Рековац) и Темнићком (Варварин). Крајем септембра имао је око 1200 бораца распоређених у четири чете. Тада је на територији два среза — Беличком и Левачком (југозападно од Јагодине) образована слободна територија с народном влашћу. Уз разоружавање жандарма, јединице Одред су заседама и упадима наносили губитке Немцима у Јагодини и немачким транспортима на путевима и пругама. После офанзиве немачко-недићевских, љотићевских и печанћевих јединица, која је трајала цео октобар, већи део одреда се повукао на терен западно од Крагујевца.

Од чета оба поморавска одреда које су прешле у Санџак, борци Поморавског одреда су организовани у 3. батаљон 1. пролетерске бригаде, а око 120 бораца и руководиоца 2. шумадијског одреда су ушли у батаљон који је сврстан у 2. пролетерску бригаду.

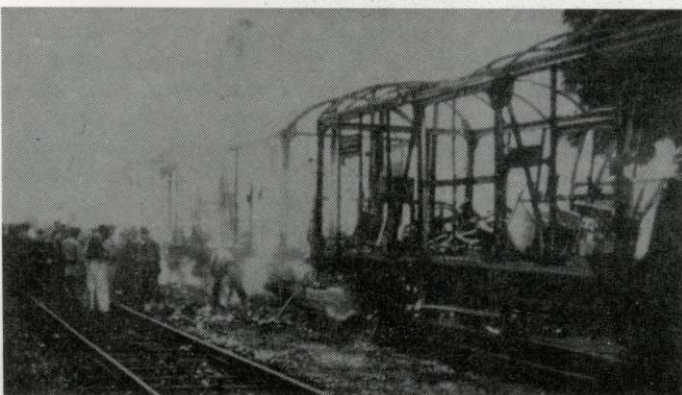
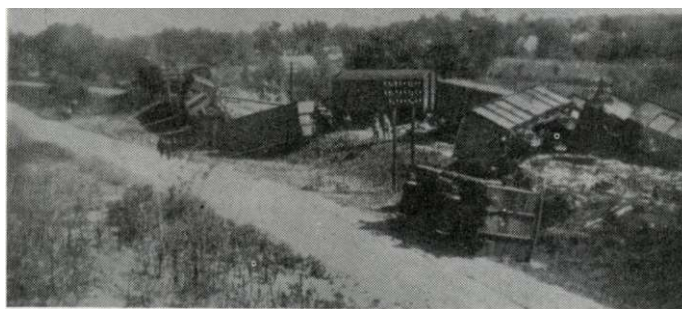
Рушвке пруге Београд — Ниш, које су извеле чете 2. шумадијског одреда, између Сараорца и Багрдана

РУШЕЊЕ ПРУГА

Чете 2. шумадијског одреда су за три месеца (август — октобар) извеле прско 50 акција на железничким пругама: Београд — Ниш (дсоница Лапово — Крагујевац) Велика Плана — Смедерево и Београд — Пожарска. На мапи је оцачено 19 свих акција. Остие губитке и дужи прскид саобраћаја проузроковало је шест партизанских папада на железничке станице: Багрдаи, где је изазван тежи судар два воза; Лозовик — где су уништене три локомотиве и више вагона немачког транспорта; у станици Глиговац изазван је судар два воза и запаљено више вагона са робом за Немце; код Баточинс ислизнуо је из шина, са свим вагонима, блиндирани воз; из станице Милошевац — са машином освојеног воза — партизани су извршили напад на станицу Велико Орашје; после палсн.а вагона са робом за Немце, из станице Кусадак освојени возје у највећој брзини пуштн у правцу Смедеревске Паланке, где је изазвао судар.

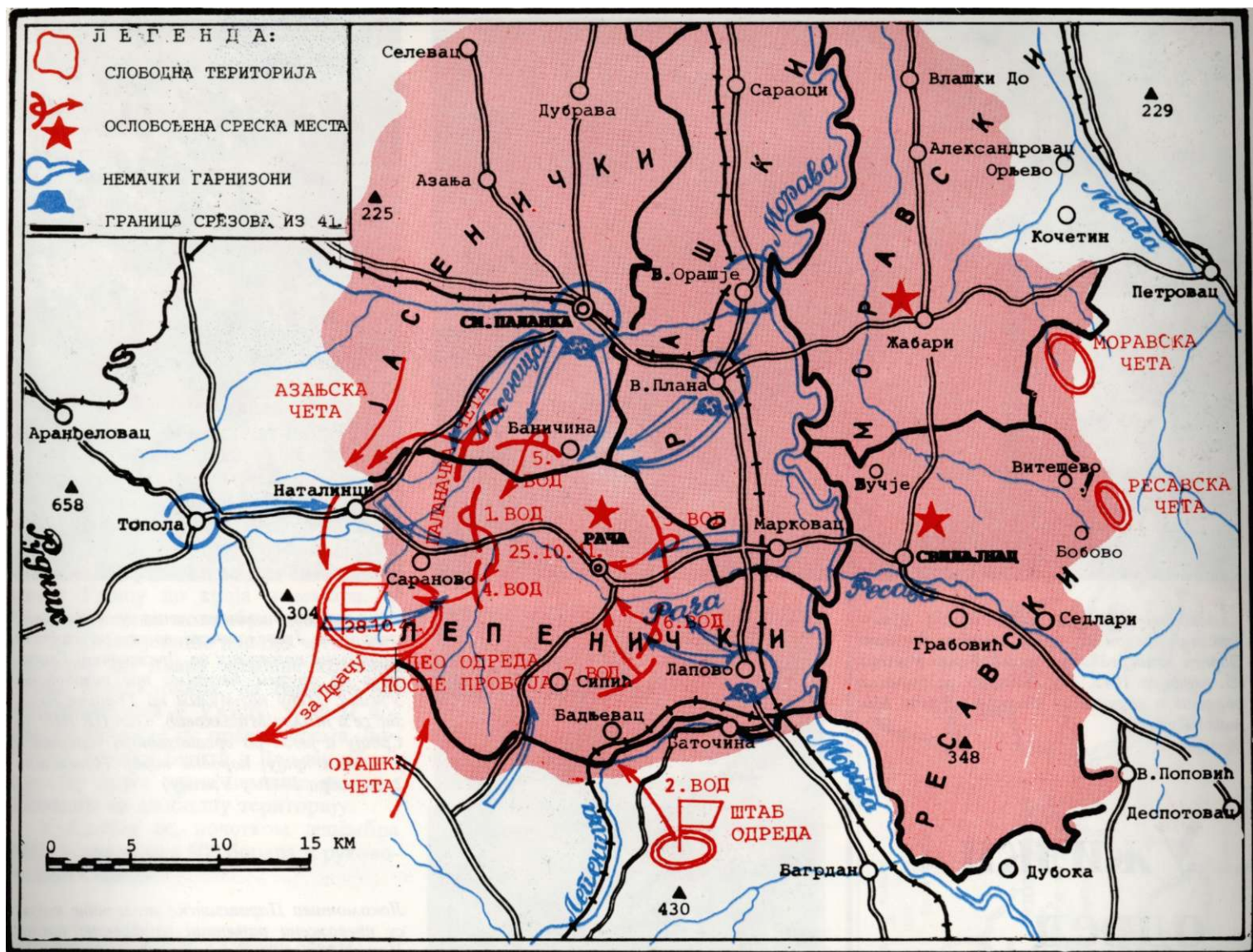
Две чете Поморавског одреда (посебно Беличка) извршиле су у септембру и октобру 12 напада на пругу Београд — Ниш (дсоница Лапово — Ћуприја). Пет успешних напада извдсно је на станицама: Гиљ (два) Лашшгга (два) и Брзан, где је преврнута локомотива и сви вагони разлупани.

(Према В. Цветковић: »Извештај пише ко преживи« и »Поморавље у народноослободилачкој борби«)

Извртнута локомотива и исклизнули вагони после руше/м пруге и моста, које су извршили борци Беличке чете Поморавског одреда код Гиља, 18. 09. 1941.

Борци Беличке чете Поморавског одреда зауставили су немачки транспорт и после оштре борбе запаљили целу композицију у Ланишту, 19. октобра 1941.

Одбрана Рачаиске слободне територије, 25. октобра 1941. године

ОДБРАНА РАЧУНСКЕ СЛОБОДНЕ ТЕРИТОРИЈЕ

Са седиштем у варошици Рачи, са пешто преко хиљаду становника (удаљеној десет километара од железничке пруге Београд — Ниш и исто толико од пута Београд — Београд) постојала је од 11. септембра до 25. октобра (44 дана) партизанска слободна територија у пет срезова Доњег Поморавља. Из овог центра је Штаб 2. шумадијског одреда руководио партизанским дејствима на целом подручју. Одржана је курирска веза са Порајинским комитетом и Главним штабом НОП за Србију, руководством југословенског устанка у Ужицу и са свим суседним одредима. Комунисти, заједно са многобројним партизанским активистима, организовали су појачано деловање органа народне власти на целој територији у попуњавању Одред новим борцима и бољем снабдевању свим потребама, у пружању помоћи сиромашним грађанима, посебно у Рачи, у прикупљању жита за Црну Гору, у сабирању летине, у припремама за почетак нове школске године. Најшири слојеви су придобијани за народноослободилачку борбу преко листа »Вести« који је скоро свакодневно излазио на шапирографу у 600 примска на 12 до 16 страна и бесплатно се растурао, и посебних билтсна, брошура и скупова.

(Према В. Цветковић: »Извештај пише ко преживи«)

Борци Ресавске чете: у средини — Милица Марковић, погинула новембра 1941, десно од ње — Александар Милановић, заменик политичког комесара чете, заробљен и стрељан 1942. године у Свилајницу

Друга орашка оmlадинска чета прелази Мораву, у јесен 1941. године

Командант Ужичког НОП одреда Душан Јерковић говори на првој смотри борцима Одреда непосредно по ослобођењу Ужица, 25. октобра 1941. На митингу се борцима обратио и политички комесар Одреда Милинко Кушић.

Ариљска партизанска чета у заплемној униформи Југословенске војске на сахрани партизана погинулих на Дрежничкој Градини и на другим местима пре ослобођења Ужица. Међу погинулим на Градини налазио се и Милан Мијалковић, члан ПК КПЈ за Србију и један од организатора устанка у ужичком крају, народни херој. (Снимљено 2. октобра 1941. у Ужицу)

Ужички одред

Ужички партизански одред »Димитрије Туцовић« формиран је на састанку Окружног комитета КПЈ за Округ ужички 7. јула 1941. у селу Абаџија, крај Ужица, уз учешће Бранка Крсмановића члана ПК КПЈ за Србију и ГШ НОП одреда за Србију и Милана Мијалковића, инструктора ПК КПЈ за Србију. Тада је одређен непотпун а почетком септембра коначан састав Штаба одреда: командант Душан Јерковић учитељ и члан КПЈ, политички комесар Милинко Кушић, студент и члан КПЈ, заменик команданта Вукола Дабић, радник и члан КПЈ и заменик политичког комесара Слободан Пенезић Крцун, студент и члан КПЈ. Члан Штаба одреда је постао и Љубомир Мићић, сељак, члан КПЈ од 1920. и комунистички посланик у Уставотворној скупштини Краљевина СХС 1921. У првим акцијама спаљиване су општинске архиве, разоружаване жандармеријске станице и рушена пруга између Овчар бање и Вардипгга. Одред је водио и две оштре борбе са немачким окупатором: 18. августа на брду Градина крај Ужица, уз учешће балистичке јединице са Косова; 20. септембра у Горобнљу

Локомотива Партизанске железнице којом су превожени ранженици са фронта према Италијанима на Бијелим Брдима и храна из Вардишта и Добруна. Ову храну су прикупиле прве бригаде ужичке омладине, у првој оваквој радној акцији у Југославији, октобра 1941. године.

Спровођен преко стотину немачких војника заробљених у Крупњу и Столицама, кроз периферију Ужица, крајем октобра 1941.

(близу Пожеге), нанесени су тешки губици немачкој јединици при повлачењу из Ужица. У току септембра одред је ослободио целу територију Округа (Пожегу 22. 09. и Ужице 24. 09.). Крајем септембра и почетком октобра Одред је имао око 3.000 бораца сврстаних у четири батаљона: Ужички, Раднички, Ариљски, Рачански. Постојале су и самосталне чете: 1. и 2. пожешка, Златиборска, Моравичка, Црногорска (Косјеричка), Словеначка »Иван Цанкар«, Одборничка, Уметничка. Формирани су: Коњички ескадрон, Артиљеријска батерија, Омладинска радна бригада.

У септембру и октобру јединице Одред бориле су се против Италијана на Бијелим Брдима и код Вишеграда. Од 25. септембра када су ојачане немачке снаге пробијањем блокаде окупаторског гарнизона у Ваљеву завршиле главни део прве етапе своје нападне операције на слободну територију — спречавале су немачке пробне испаде према Ужицу до краја новембра. У првој половини новембра учествовале су у разбијању више напада четничких јединица, по плану врховне команде Драже Михаиловића, на седиште народног устанка у Ужицу. Крајем новембра браниле су правце према Љубовији, Бајиној Башти и Ваљеву на завршетку друге етапе немачке нападне операције на слободну територију.

У Санџак се, почетком децембра 1941, повукло око 600 бораца и руководилаца Одред.

(Према: Н. Љубичић, »Ужички одред«)

Борци Таковског батаљона Чачанског одреда пред зградом ужичке гимназије по пријему оружја из Фабрике оружја у Ужицу, крајем октобра 1941. године.

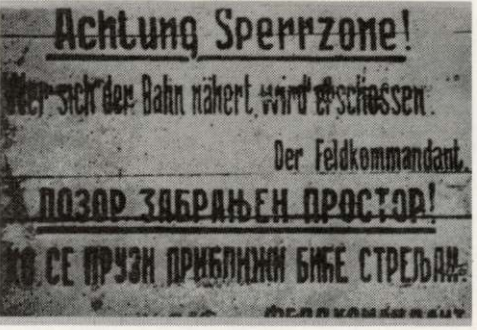

Народни херој Душан Јерковић, погинуо на Кадињачи 29. новембра 1941. Његово тело окупатор је изложио на градској пијаци и спалио, ради застрашивања становништва на брду Доварју, средином децембра 1941. године.

Народни херој Милинко Кушић, извршио самоубиство у тифусној грозници у Мајкића Јапри (Босна), 1. маја 1943. године.

Забрана немачког команданта места у Ужицу о приступу прузи.

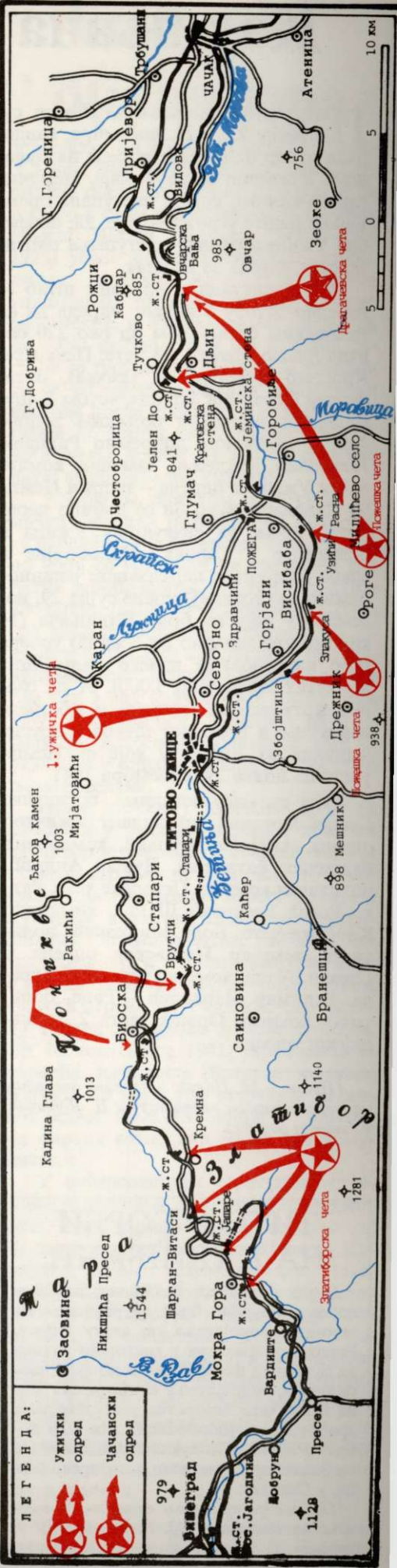

ПРВЕ АКЦИЈЕ

Прва ужичка чета је 4. августа, неколико дана по оснивању, извршила напад на железничку станицу Горјани, у првој акцији на прузи у ужичком округу. После других диверзија, Окружно начелство је, 12. августа, предложило квислиншкој Недићевој комесарској влади: »Услед честих напада на међустанице и возове потребно је привремено обуставити саобраћај возова ноћу на делу пруге Вишеград - Београд. Потребно је обезбедити службеницима безбедност да би се избегле тешкоће.«

До првих дана септембра, три чете Ужичког одреда и једна чета Драгачевског батаљона Чачанског одреда, демолирале су на релацији Чачак - Вишеград половину од укупно 24 железничке станице, у више наврата пресецале шине и избацивале возове са колосека. Ову саобраћајницу је окупатор, практично, врело мало користио.

Народни херој Душан Јерковић, погинуо на Кадињачи 29. новембра 1941. Његово тело окупатор је изложио на градској пијаци и спалио, ради застрашивања становништва на брду Доварју, средином децембра 1941. године.

Кадињача

Продарући из Ваљева, Немци су, између 27. и 28. новембра, савладали отпор Ваљевског одреда на Буковима и северно од Љубовије. Немачка главна колона, која је наступала преко Бајине Баште угрожавала је, 28. новембра Ужице и правце одступања партизанских одреда за Санџак.

У тој ситуацији Врховни штаб је наредио Штабу Ужичког одреда да са Радничким батаљоном од око 270 бораца (распоређених у 3 чете: Пекарска, Кројачко-обућарска и Ткачка), батаљоном Посавског одреда, четом 2. шумадијског одреда и пољским топом, који је камионом допремио Радивоје Јовановић Брадоња, заменик команданта Ужичког одреда - задржи Немце на Кадињачи како би се добило неопходно време за евакуацију Ужица и повлачење у Санџак. Малобројне и слабо наоружане партизанске јединице (неколико сготина) успеле су да 29. новембра у боју на брду Кадињача (14 километара западно од Ужица) успоре брзо напредовање далеко надмоћних немачких снага (око 3.000). И да својим жртвовањем заштите и обезбеде извлачење и Врховног штаба и других јединица из Ужица у које су Немци ушли по подне 29. новембра 1941.

Тада су, међу осталима, погинули: Душан Јерковић, командант Ужичког одреда, Андрија Ђуровић, командант Радничког батаљона, Душан Андрић, политички комесар Пекарске чете, Ратко Роговић Ристовић Шанго, командир Кројачке чете, Бора Марковић, политички комесар Посавског одреда и Стеван Вулић, комесар чете овог одреда, Радомир Марковић - Раде, политички комесар Орашке чете 2. шумадијског одреда.

(Према - М. Цолић: »Преглед операција на југословенском ратишту« и Н. Љубичић: »Ужички одред«)

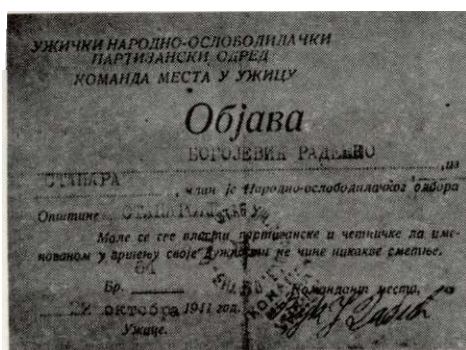
ТИТО О БОРБИ НА КАДИЊАЧИ

Борци Радничког батаљона, несебично се жртвујући, били су ријешени да зауставе непријатеља по сваку цијену. Ријетки су примјери у историји ратова да се толико надмоћном, и до зуба наоружаном, непријатељу супротстави једна мала чета хероја, са невјероватном храброшћу и упорношћу... Ми смо добили у времену, извукли смо наше снаге на Златибор и кренули даље преко Увца, у Санџак«.

(Из говора приликом откарања споменика на Кадињачи, 23. септембра 1979. године)

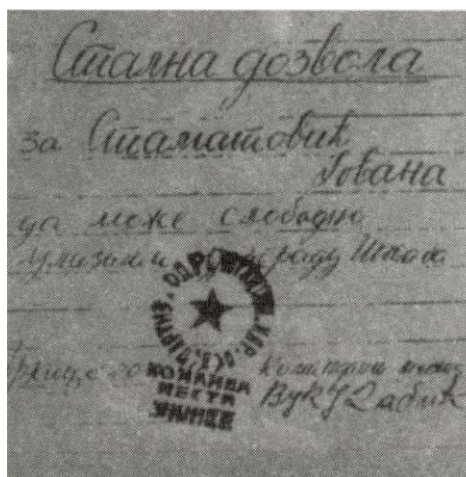
Командант Ужичког одреда Душан Јерковић (стоји, први здесна) и политички комесар Милинко Кушић говоре борцима Радничког батаљона пред одлазак у борбу против Немаца на Кадињачи, са степеништа испред зграде Штаба одреда, 28. 11. 1941.

Превозење партизанских јединица камионима на фронт из Ужица, октобра 1941.

Факсимил објаве Команде места у Ужицу за чланове одбора народне власти.

Стална дозвола Команде места у Ужицу за улазак у зграду Штаба Ужичког одреда и Главног штаба за Србију.

Коњичка патрола Ужичког партизанског одреда, новембра 1941. Четврти, слева: Миодраг М. Поповић Ченгија, командир Коњичког ескадрона Ужичког одреда, месарски радник, као заробљеник стрељан од Немаца у Крчагову, код Ужица, 14. децембра 1941.

Анрија Буровић, командант Радничког батаљона Ужичког одреда, радник, члан КПЈ.

Стихови Славка Вукосављевића из поеме »Кадињача« уклесани на споменику изгинулим борцима Радничког батаљона.

На игралишту ФК »Борца«, као одмазду за атентат на немачког генерала Лончара, команданта 724. пешадијске дивизије, немачки окупатор стрељао је 12 бораца родољуба, међу којима и др Момчила Катанића, санитетског референта Чачанског одреда и Александра Ђурчића, истакнутог адвоката и комунисту, у Чачку 20. 07. 1941.

Немачки војници доводе на стрељане члана Окружног комитета КПЈ за Јагодину Радислава Никчевића, који је ухваћен на доставу мештанина - немачког агента, у село Милошево, крај Јагодине, 8. 08. 1941.

Злочини окупатора

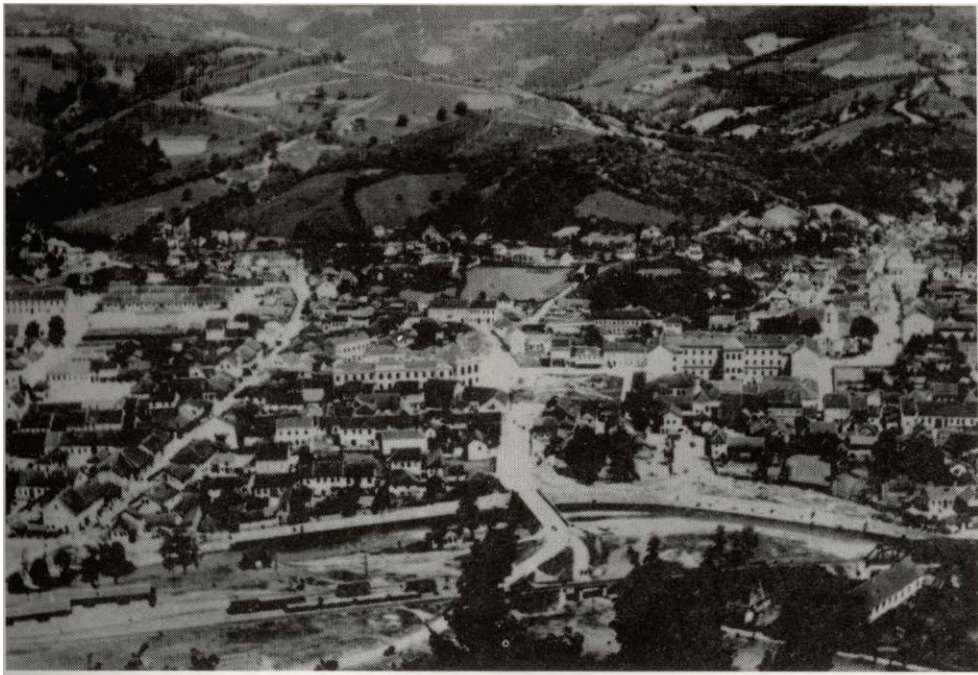
Бојазан од »брзог множења Словена«, који би једног дана могли угрозити опстанак Немачке, изразио је Хитлер у свом политичком тестаменту (књизи »Мајн кампф«, објављеној 1925) убрзо библији национал-социјализма, нацизма. Касније је најавио уништавање читавих народа, не само словенских, и изражавао мишљење да би било најбоље када би »Србија нестала са географске карте«. За геноцид су се отворено залагали нацистички листови после преврата и познатих догађаја 27. марта 1941. у нашој земљи, исгицањем девизе из Првог светског рата: »Србија мора умрети!«

У Другом светском рату су се немачки генерали позивали на Хитлерову наредбу од 4. новембра 1939. године по којој се устаници не третирају као ратни заробљеници, већ као бандити и злочинци. Двадесет седмог марта 1941. два немачка армијска генерала (Коцфјаш и фон Сакс) наредили су припадницима својих јединица да стрељају све оне код којих нађу оружје а при томе дају отпор или беже. Односно, да стрељају све »способне мушкарце који су ухваћени у близини банде... а све стрељане обесити«.

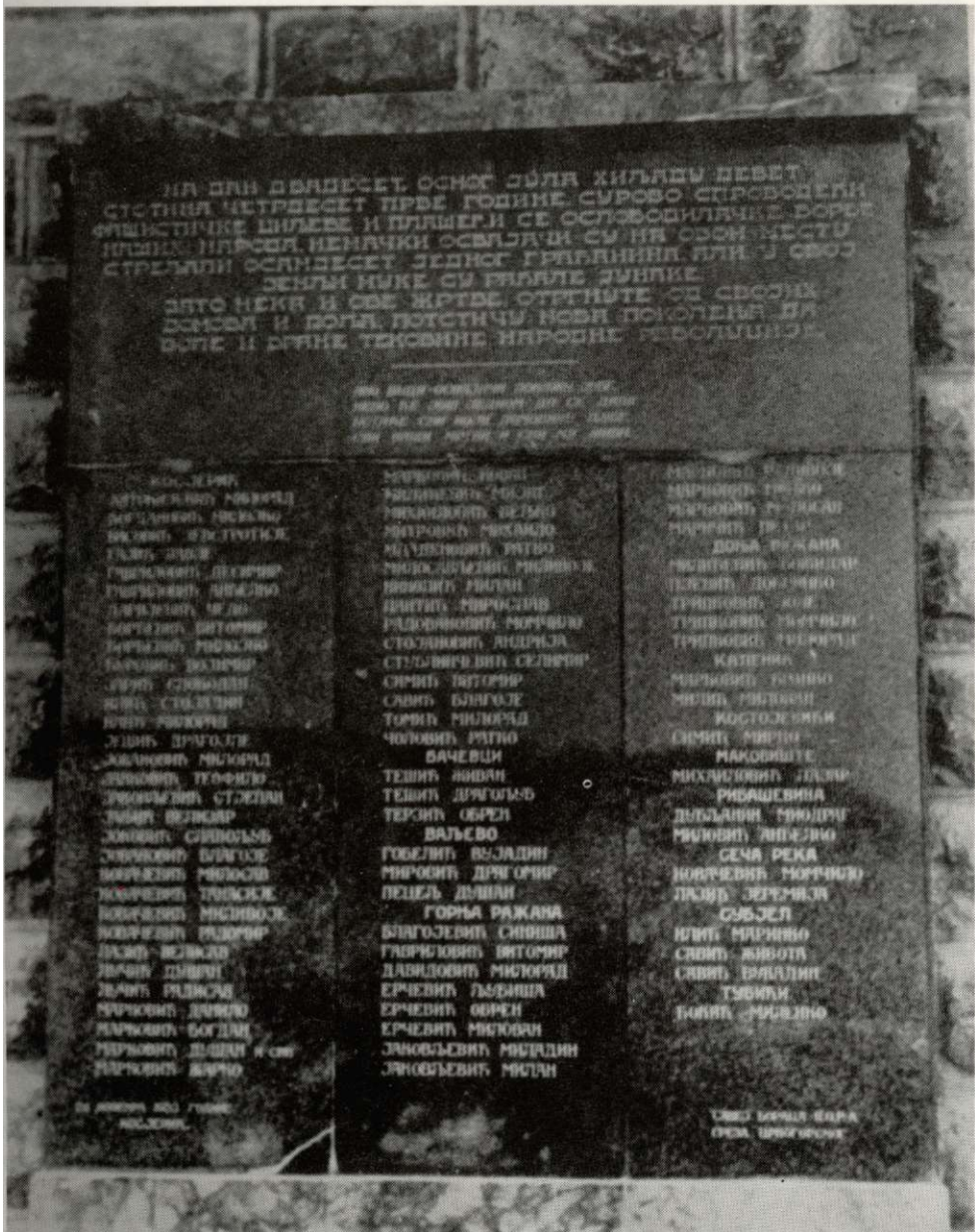
Први злочин у ужичком крају (а можда и у западној Србији) немачки окупатор је извршио у Пожеги, када је 11. маја стрељао четири лица, због покушаја да из касарне изнесу оружје и муницију, а њихова тела, ради застрашивања становништва, обесио на градском тргу. Поопггрављујући мере одмазде, немачки окупатори су током августа стрељали, у Србији, око хиљаду талаца а њихове домове спалили. Од 16. септембра 1941. спроводила се наредба начелника Врховне команде Кајтела по којој као »одмазда за живот једног немачког војника... одговара смртна казна над 50 до 100 комуниста.«

У најмасовнијим одмаздама стрељано је: октобра 2.293 мештана у шест села, на подручју Јадра, источно од Лознице (села: Драгинац, Цикоте, Коренита, Велико село, Јаребице, Чокешина), 14 - 15. октобра у Краљеву 5.700; а 21. окгобра у Крагујевцу 7.000 грађана; за последњих десет дана новембра 572 грађанина; 1. и 2. децембра 1941. око 150 тежих рањених партизана на Златибору и неутврђено велики број заробљених бораца свих одреда, одборника народне власти, партизанских симпатизера и политички неопредељених патриота.

(Према - Г. Шкоро: »Ужичани у концентрационом логору на Бањици«, Н. Љубичић: »Ужички одред«)

Панорамски снимак Ужица уочи Другог светског рата.

Споменик на заједничкој гробници 81. грађанину које су Немци стрељали у знак одмазде за убиство немачког војника од стране бораца Ваљевског одреда, Букови, 28. 06. 1941.

Слободна територија у западној Србији и Шумадији

Покрајински комитет КПЈ за Србију и Главни штаб НОП одреда Србије одржао је у селу Горобилију, близу Пожеге, између 7. и 10. септембра 1941. саветовање Окружног комитета КПЈ за Округ ужички и постојећег Штаба Ужичког одреда »Димитрије Туцовић« на коме је наименован нови Штаб одреда и пренешена директива о стварању слободне територије. На саветовању је члан ГШ НОПО Србије Родољуб Чолаковић саопштио да су Централни комитет КПЈ, Главни штаб НОП Југославије и врховни командант Тито, разматрајући развој оружаног устанка у нашој земљи, а посебно у ужичком крају оценили да је могуће западну Србију што пре очистити од окупатора и ту створити слободну територију, а да ће у тој акцији великих размера Ужички одред »Димитрије Туцовић« имати да одигра важну улогу. Уобличавање слободне територије је убрзано ослобођењем Ужица, 24. септембра, а завршено ослобођењем Горњег Милановца 29. септембра и Чачка 1. октобра.

Највећи део слободне територије и западној Србији и Шумадији чинио је географско подручје са центрима као што су: Ужице, Чачак, Пожега, Ариље, Ивањица, Горњи Милановац, Бајина Башка, Крупањ и Лозница. Шабац, Ваљево и Обреновац налазили су се у потпуној а Краљево у делимичној блокади. Преко полуослобођеног дела Таковског и Крагујевачког среза одржавана је редовна веза са слободном територијом у Доњем Поморављу, чије се седиште налазило у Рачи (Крагујевачкој) до 25. октобра 1941.

Та територија од 19.000 квадратних километара, на којој је живело више од милион становника, по својој вишеструкој улози и војно-политичком значају, представљала је јединствен пример у читавој окупираној Европи. Она се ослањала према северу на снажне одреде: Мачвански, Ваљевски, Посавски и Космајски, са истока на 1. и 2. шумадијски, Крагујевачки, Поморавски, Краљевачки, Чачански и Копаонички. С југа је заплускувала све ширим валом оружаног устанка у Санца-

ку и ослобођеном скоро целом Црном Гором. Са запада, преко Дрине, граничила се с источном Босном у којој се оружани устанак све полетније развијао.

Постојала је пространа слободна територија у источној и јужној Србији.

Јединствена слободна територија у западној Србији пружала је веома повољне услове за одржавање веза са свим крајевима Југославије, за повезивање са снагама народноослободилачког покрета суседних области и за јачање целокупне оружане борбе у Југославији. Тиме је било омогућено да се на њу из окупираног Београда пребаци највише војно и политичко руководство народноослободилачког покрета и да се 26. септембра 1941. у Столицама, код Крупња, одржи саветовање руководећег партијског и војног центра. Ту је извршена прва анализа развоја народноослободилачке борбе и револуције у свим крајевима Југославије, одлучено о стварању целокупне војне организације: формирању јединица, командовању, кадровским проблемима, развијању потребних служби, претварању дотадашњих националних и покрајинских војних руководства у главне пггабове НО одреда и преименовању Главног пггаба у Врховни пггаб НОПОЈ с врховним командантом Титом на челу.

У седишту слободне територије Ужицу налазили су се ЦК КПЈ и ВШ НОПОЈ од средине октобра до 28. новембра 1941.

(Према књигама - П. Љубичић: »Ужички одред«, Р. Чолаковић: »Записи из ослободилачког рата« и М. Цолић: »Преглед операција на југословенском ратишту«)

На Житној пијаци у Ужицу немачки окупатор је обесио борце Златиборске чете, 16. 09. 1941, пошто су првобитно погинули или стрељани. Обешени су, слева: Душан Делић, радник, Новак Лазовић, земљорадник, Тома Биљановић, геометар, Добривоје М. Даничић-Томанић, председник Општине у с. Карану.

Драгојло Дудић, председник Главног НО одбора Србије. Погинуо код села Дријетња при повлачењу из Ужица, 29. 11. 1941. Народни херој.

Бранислав Павловић, председник Окружног НО одбора Ужице. Заклали га четници 7. 12. 1943. у селу Злакуси, крај Ужица.

Тито о Ужицу и Ужичкој републици

»Студирао сам гдје ћемо усмјерити нашу основну офанзиву. Разгледајући конфигурацију терена Србије, видео сам да је за нас најподеснији правац западне Србије, за организацију напшх борбених снага, за организацију наших партизанских редова и стварања извјесне спободне територије. Додуше ми испочетка нијесмо вјеровали да ћемо тако брзо стварати велику слободну територију.

Ја сам тај правац одредио прво зато пгто је то брдски терен и шума, а друго, пгто је то борбен елеменат.«

(Први дани устанка, »Борба«, 29. 11. 1959.).

»Доласком Врховног нггаба и Централног комитета Комунистичке партије Југославије у ослобођено Ужице створени су зачеци напшх регуларних војних јединица, као и ор-

гани револуционарне народне власти и друге усганове народноослободилачког покрета.

У ужичком крају, и околини задати су непријатељу крупни војни ударци. Ту су унутрашњи непријатељи, издајници показали своје право лице. Ту је Комунистичка партија Југославије први пут у својој хисторији дјеловала у слободи. Ту су, под њеним руководством развијене свестране друштвено-политичке, привредне, културне и друге активности. Зачели су се нови друштвени односи, а у ослобођеним мјестима почео је нови живот. Једном речју, први пут се у пракси конкретизовала визија будућег друнггвеног уређења. Народу је отворена перспектива да нема »враћања на старо«, на оно што је било у бившој Југославији. Због тога су

радници и остали грађани, који нису били у јединицама, по властитој одлуци несебично радили за потребе фронта и дању и ноћу. А пупса и муниција били су им увијек на дохват руке, јер су им сваког часа могли затребати. Све је то имало огроман значај за вођење ослободилачке борбе и револуције у цијелој земљи.«

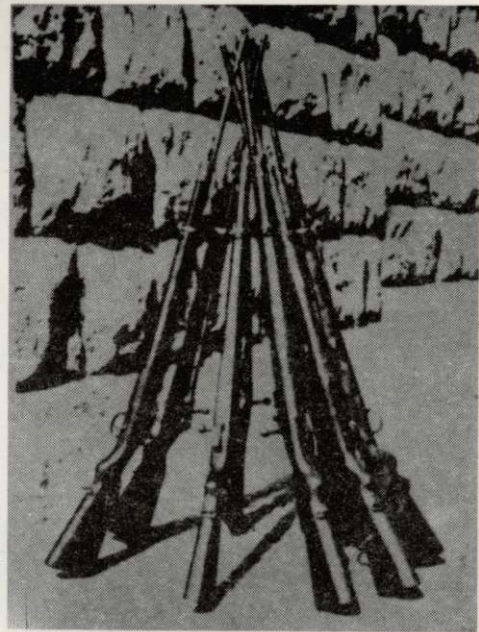
(Из говора председника Тита приликом открива/и споменика Кадишича, 23. 09. 1979.).

»Стварање, Ужичке републике' представљало је јединствен феномен и прву базу слободе у такозваној Хитлеровој европској тврђави. То је имало не само југословенски, већ и међународни значај. Дало је подстицај јачању покрета одпора и порасту антифашистичког расположења у свијету.«

(Из говора председника Тита притжом откривши споменика Кадишича 23. 09. 1979.)

Партизански плакат, рад сликара Драгољуба Вуксановића.

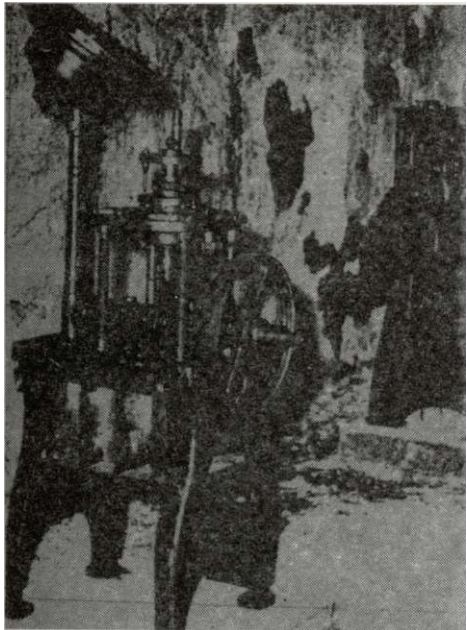

Пушке »партизанке« произведене у фабрици оружја у Ужицу.

ФАБРИКА ОРУЖЈА

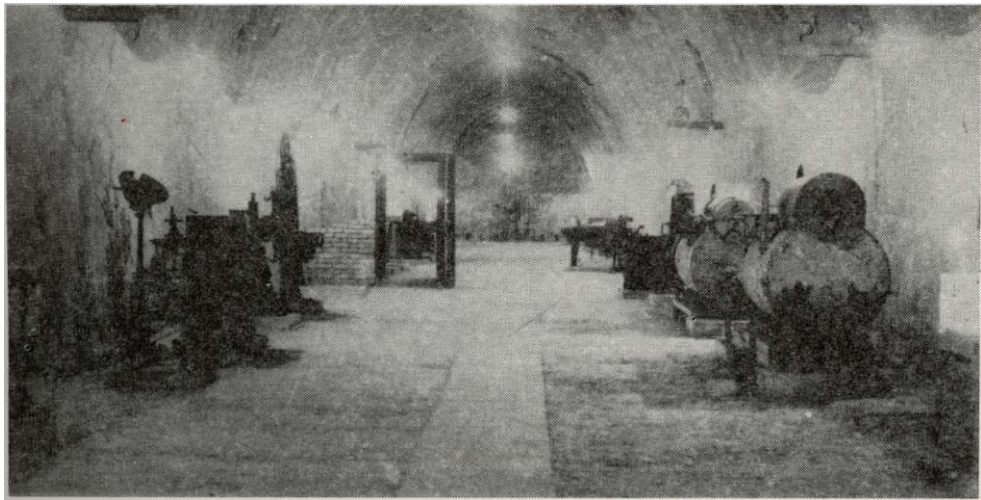
Одмах ио ослобођењу Ужица, Фабрика је стављена под војну управу, а убрзо је образовано и колективно тело — Управни одбор за руковођење производњом. Фабриком су руководили: Манојле Смиљанић, студент технике, Сретен Пенезић, предратни радник те фабрике, Спасан Јовановић, студент и Мутимир Поповић Буда, металски радник. Фабрика је почела да ради пуним капацитетом 26. септембра. За два месеца рада је израђено: 21.040 пушака »партизанки«, 2.700.000 пушчаних метака, 90.000 метака за пиштољ, 30.000 ручних бомби разног облика и величине, 10.000 тромблонских бомби и 300 тромблонских цеви. На ремонту је било 20.000 панцирних топовских граната. Поправљени су: два тенка, 2 пољска и 1 противавионски топ, 200 митраљеза, 300 пушкомитраљеза, 4.000 пушака.

(Према — Никола Љубичић: Ужички одред »Димитрије Туцовић«)

Разноврсне машине у Фабрици оружја и муниције у Ужицу, сачуване из 1941. године.

Унутрашњи изглед Фабрике оружја и муниције у Умсицу 1941.

Народна власт

Оружани устанак против окупатора партизани су започели разбијањем органа старе власти — општинских управа и жандармеријских станица — зато што је преко њих окупатор пљачкао и угњетавао српски народ. У августу су стварани илегални ослободилачки комитети у више крајева — рађевски, ариљски, чачански — од симпатизера и других патриота за помоћ одредима у храни, оружју, прикупљању нових бораца и обавештајних података о непријатељу. Од септембра се у ослобођеним местима западне Србије и Шумадије стварају и народноослободилачки одбори. Први такав назив носи срески одбор у Крупњу, после ослобођења 4. септембра, најпре именован од Штаба Ваљевског одреда, а убрзо и аklamацијом потврђен на народном збору.

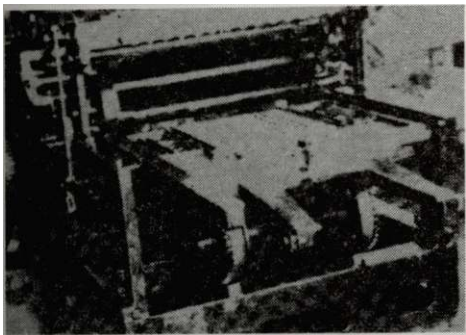
Замисао покретача устанка — КПЈ — да се створи Народноослободилачки фронт — НОФ — као трајан и активан облик деловања свих патриота, без обзира на ранија политичка опредељења, и основа за образовање и деловање органа народне власти, није се могла остварити. Одговарајући општи и шири споразуми нису склопљени ни са појединцима, групама или врховима грађанских сгранака ни са командом четника Драже Михаиловића због њихове неспремности на оружану борбу против окупатора и рушење старог друштвеног поретка, опште перспективности и страха од ризика. Сви конкретни споразуми о сарадњи у народној власти — остварени у шабачком, ваљевском, крагујевачком и шабачком, ужичком и чачанском крају — су прекинути после напада четника Драже Михаиловића на поједине партизанске јединице и на целу слободну територију, крајем октобра и почетком новембра.

Народноослободилачки одбори, као привремени органи народне власти најорганизованије и најефикасније су деловали на ужем, изразито на средишњем, делу, слободне територије. У септембру су на зборовима бирани месни, општински и градски одбори, а преко делегата и срески одбори. У Ужицу од 17. новембра делује Окружни НО одбор.

Народноослободилачки одбори су остваривали три групе задатака: да свим средствима учвршћују везу фронта и позадине као основну гаранцију победе против окупатора; да обезбеде ред у позадини преко народних стража против пљачке, разбојништава, пшекулације, пете колоне; да организују снабдевање и исхрану становништва, посебно сиромашних слојева, незбри-

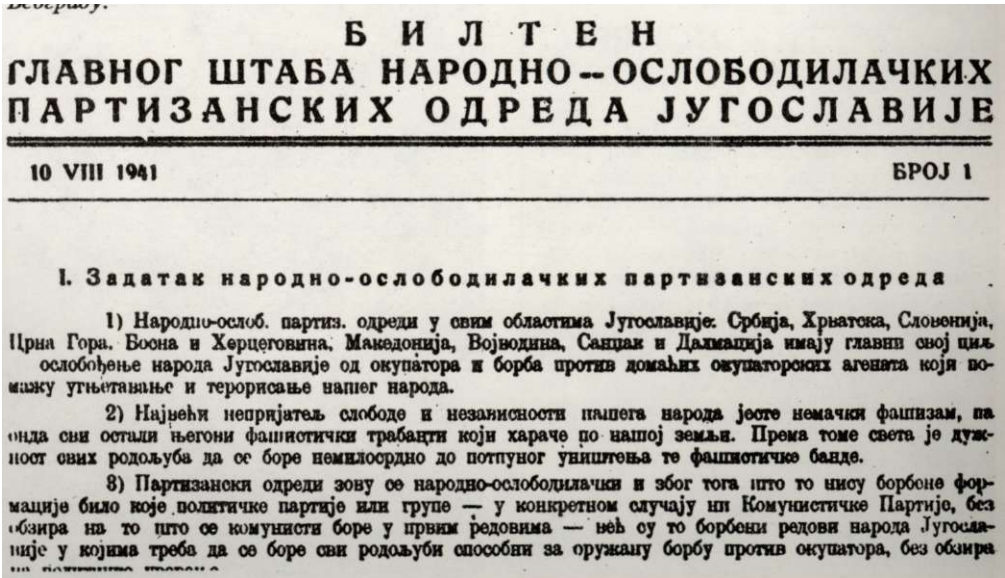

Факсимили првих бројева листова: »Борба«, орјан, Комунистичке партије Југославије, »Вести«, орјан Штаба ужичког народно-ослободилачког партизанског одреда, »Новости«, орјан Штаба народно-ослободилачког (партизанског) одреда »Др Драгиша Мишовић«, »Реч народа«, лист народно-ослободилачке војске Среза таковског.

Једна од машина на којој је штампана »Борба« 1941.

Факсимил првог броја »Билтена« Главног штаба народно-ослободилачких партизанских одреда Југославије, број 1. од 10. 08. 1941,

Први партизански плакат штампан и објављен у слободном Ужицу, рад сликара Боре Баруха и Пива Караматијевића.

нутих породица бораца и избеглица, развој привредног живота, трговине, саобраћаја.

Шеснаестог новембра именован је Главни народноослободилачки Србије — као »централни народноослободилачки одбор за слободну територију«. Делатност овог одбора је спречена великом немачком нападном операцијом против слободне територије у западној Србији и Шумадији. Само годину дана касније основано је Антифашистичко веће народног ослобођења Југославије — АВНОЈ —, као »ошптенационално и општепартијско представништво народноослободилачке борбе у Југославији које се ослања на народноослободилачке одборе.«

Штампа

Ужичкој партизанској штампарији су штампана четири лисга. »Вести« су излазиле сваког дана од 1. октобра, изузев 2. и 5. октобра. Само у прва два броја биле су орган Штаба Ужичког НОП одреда. Последњи петнаести број појавио се 17. октобра, с најавом да ће се 19. октобра појавити »Борба«. Као орган Комунистичке партије Југославије (обновљен после забране 13. јануара 1929.), »Борба« се појављивала два пута недељно, у тиражу од 10.000 примерака, са последњим 19. бројем од 27. новембра. Изашло је и три броја 7—8, 9, 10—11. »Билтена« Врховног штаба НОП одреда Југославије и три броја »Омладинске борбе«, гласила ЦК Скоја. Штампане су и брошуре: »Антифашистички омладински митинг у Москви«, »Антифашистичке песме«, »Победа ће бити наша«. Започето је штампање већег тиража »Историје СКП (б)«. Израђен је и већи бој пропагандних плаката, прогласа, летака и одлука. Из Ужица је сав штампани материјал разашлиан у српске и друге партизанске одреде и на подручја ослобођене и неослобођене територије.

Као орган Штаба Чачанског НОП одреда, у Чачку је изашло четири броја »Новости« — 15. 16. 17. и 18. октобра. »Реч народа« — лист народноослободилачке војске Таковског среза, појавио се само у једном броју од 1. октобра. У ослобођеној Рачи (Крагујевачкој) је излазио свакодневно лист »Вести«, израђен на шапирографу у 600 примерака, од средине септембра до 24. октобра 1941. године.

(Према — Н. Љубичић: »Ужички одред«, В. Цветковић: »Извештај пише ко преживи«, публикација о штампи Музеја устаника 1941 — Титово Ужице)

ПАРТИЗАНСКЕ РАДИО-СТАНИЦЕ

Прва партизанска радио-станција на ослобођеној територији прорадила је у руднику Столицама, западна Србија, крајем септембра, јачине 49У и престала да ради октобра. Партизанска радио-станција монтирана на Овчару емитовала је током лета 1941. вести о првим акцијама партизана. У ослобођеном Ужицу, партизанска радио-станција је у новембру 1941. на таласу 40,7 метара емитовала програм сваки дан. После поновне окупације Ужица предајник је евакуисан на Златибор где је пропао.

(»Подаци о радио-станицама у Југославији за време II светског рата — Издање ЈРТ)

Грађани Ужица окупљени пред зградом у којој су били смештени Главни штаб НОП одреда Србије и Штаб Ужичког партизанског одреда око аутомобила којим је из рејона Крумм стигло неколико чланова Врховног штаба НОП одреда Југославије и ЦК КПЈ, средином октобра 1941.

Борци Таковског батаљона Чачанског партизанског одреда по пријему оружја у Ужицу искрцавају се из партизанског воза у Ужичкој Пожеги, друга половина октобра 1941.

»Доћи ће дан победе, дан када ћемо ведрог чела моћи свакоме у очи да погледамо, дан како ће нам цело човечанство рећи 'хвала': показали сте како се треба борити за слободу«.

Овим речима обратио се Ратко Митровић, политички комесар Чачанског одреда борцима нове четири чете и грађанима на смотри и митингу у слободном Чачку, 16. 10. 1941.

Факсимил извештаја о прослави Октобарске револуције, објављен у »Борби« од 8. 11. 1941.

Омладина Пожеге украшава дворану за Среску омладинску конференцију. Здесна Драган Кувелић, Јованка Перић, Љубивоје Николић, Драгче Јовичић, Милена Стефановић.

Од злочина до издаје

Све шира подршка народа успесима партизанских устаника под руководством КПЈ против окупатора доводи четничку команду у опасност да се историјски дискредитује као пасивна и колаборационистичка снага. То приморава Врховну команду четника Драже Михаиловића да реагује на предлоге Врховног штаба НОПО Југославије, почев од краја јула, о заједничкој борби против Немаца. Супротно народним слободарским и устаничким традицијама, чини то контрадикторном, бесперспективном квислиншком оријентацијом.

Четничка команда организује, почев од августа, своје одреде под геслом чекања на тзв повољан тренутак наводно за борбу против окупатора. Уствари, припрема оружане снаге да уништи устаничке партизанске јединице у Србији с намером да се немачкој влади наметне као значајан партнер за значајне нагодбе у остварењу свог основног циља.

Формално, не спречава поједине четничке одреде да склапају с партизанима договоре о заједничким акцијама против Немаца: у чачанском, подрињском, ваљевском и краљевачком крају и о заједничким командама места у Гучи, Чачку и Горњем Милановцу.

Четничка команда преговара, с планираним неуспехом, у више наврата с водећим партизанским представницима у ваљевском и пожешком крају, у Београду и с партизанским врховним командантом Титом у Струганику, 20. септембра. Склапа са Врховним штабом НОПОЈ у Брајићима, 26. октобра, непотпун споразум с намером да га не спроведе. Немачки окупатор био је исцрпно обавештен о састанку и споразуму у Брајићима. Препис записника о споразуму у преводу на немачки језик налази се у Архиву Југославије. Из анализе текста произилази да га је писао неко од присутних припадника равногорског покрета.

Лично учешће у оружаном нападу на десетину Колубарске чете Ваљевског одреда, крајем августа, Дража Михаиловић проширује на заробљавање и убијање партизанских бораца, појединих њихових јединица, партизанских симпатизера и неангажованих патриота, и прикупљање заробљеника за немачка губилишта. Четници не успевају да се, по одласку окупатора одрже у Љубовији, Чајетини, Ужицу, Косјерићу, Врњачкој бањи. Запоседају

Демонстрације жена против братоубилачког рата после четничке издаје, у Чачку 6. 11. 1941.

У друштву с немачким официрима, четничке вође (слева): Лукић, Илија Трифуновић Бирчанин, Јездимир Дангић, Милорад Ђановски, Лазар Тешановић и Вучко Изњатовић, у Србији, 1941.

Четнички кољачи на делу у Србији.

ЧЕТНИЦИ КРШЕ СПОРАЗУМ ОД 25. ОКТОБРА

»Уместо спровођења споразума с друге стране, настало је међутим припремање за општу непријатељску акцију.

У Пожези су и даље задржавани и пљачкани транспорти муниције, жита за ужичко становништво и другог материјала. Мучки је убијен друг Милан Благојевић, командант I Шумадијског партизанског одреда. Са положаја код Крал>ева повучен је читав јелички четнички одред и безразложно упућен у позадину... У Карану су четници напали транспорте муниције за ваљевски фронт, упућене борцима који бране непријатељу приступ ка Ужицу, и том приликом убили једног партизанског шофера...

Тачност ових чињеница најбоље су потврдили догађаји у ноћи између 1 и 2 новембра када су пожешки четници извршили општи напад на Ужице код Трешњице, на свега неколико километара пред градом... Код Трешњице потпуно је сломљен напад пожешких четника, а партизанске снаге, у победоносном гоњењу потученог непријатеља, ушле су 3 новембра у Пожегу«.

(Из Саопштења ВШ НОПОЈ од 4. новембра 1941. године)

ЗАШТО ЧЕТНИЦИ НИСУ УНИШТЕНИ

Захтев владе из Лондона Дражи Михаиловићу да по сваку цену »нађе основицу за измирење с партизанима«, затим вест Радио-Москве да је Дража Михаиловић један од вођа отпора у Југославији, неуспели разговори Драже Михаиловића са Немцима, као и непријатељска офанзива — принудили су и једну и другу страну да поново почну преговоре. Јосип Броз Тито је имао, пре свега, у виду да Совјетском Савезу не ствара спољно-политичке тешкоће у тренутку када је Црвена армија водила пресудне борбе за Москву.

(Венцеслав Глишић: »Ужичка република«, 1986)

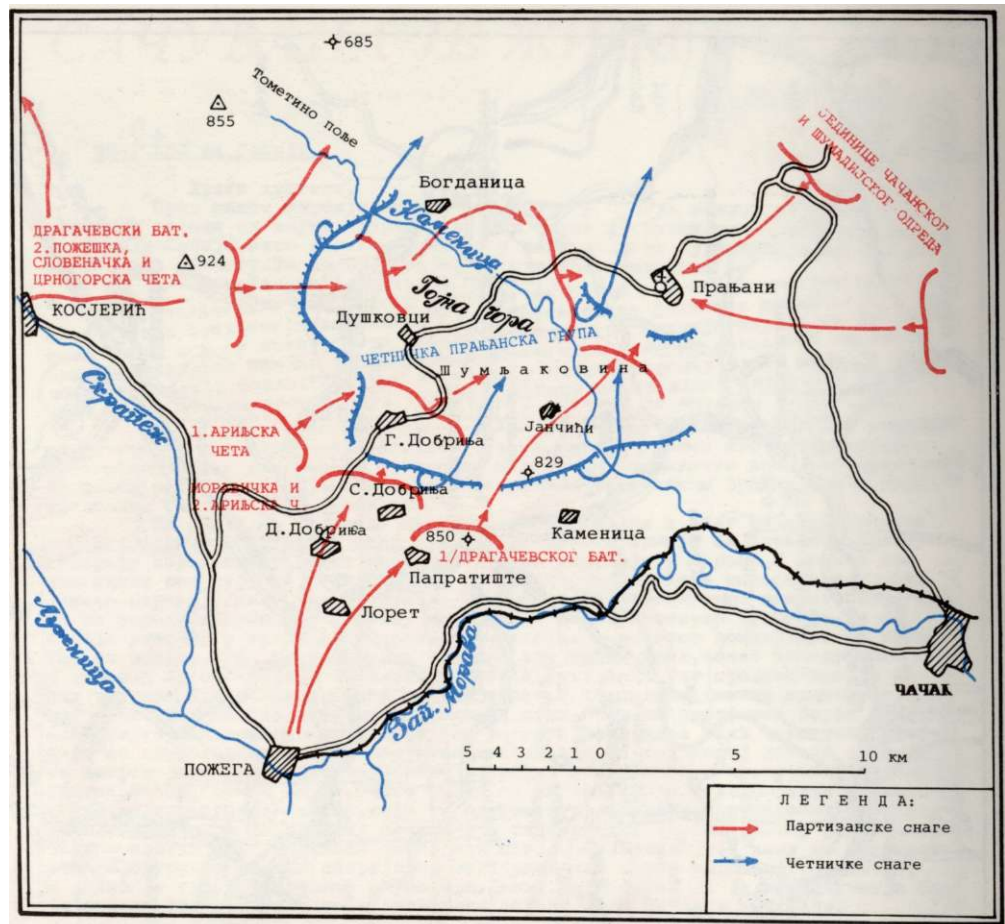
Пожегу, од 4. октобра до 2. новембра, али то не постижу, октобра, у Ариљу и Ивањици.

Четничка команда закључује, у септембру, споразуме с квислиншком Недићевом владом и Печанчевим четницима за борбу против партизана. Охрабрена најављеном војном и другом помоћи од британске и југословенске избегличке владе, спроводи, између 1. и 8. новембра, најорганизованије и најснажније концентричне, али безуспешне, нападе на средипши део партизанске слободне територије у западној Србији — Ужице, Ивањицу, Чачак, Горњи Милановац, Љубовију.

Очекујући одлучујући партизански противнапад, а без очекиване помоћи из Лондона, Дража Михаиловић у селу Дивци, близу Ваљева, 11. новембра, узалудно тражи од главног представника немачког команданта Србије помоћ у муницији за борбу против партизана.

Врховни командант партизанских снага Тито, водећи рачуна о објављеним ставовима из Лондона и Москве, не дозвољава уништење четничке главнине с Дражом Михаиловићем на терену Прањана, између 15. и 20. новембра. Споразум о прекиду непријатељстава, потписан 20. новембра у Чачку, не ступа у дејство, јер 27. новембра почиње завршни део велике немачке нападне операције на слободну територију у западној Србији. Већ 30. децембра 1941. године, Дража Михаиловић даје четничким командантима, окупљеним на Равној гори, инструкције да четничке одреде легализују прикључењем квислиншким одредима Милана Недића.

(Према: Венцеслав Глишић: »Ужичка република«)

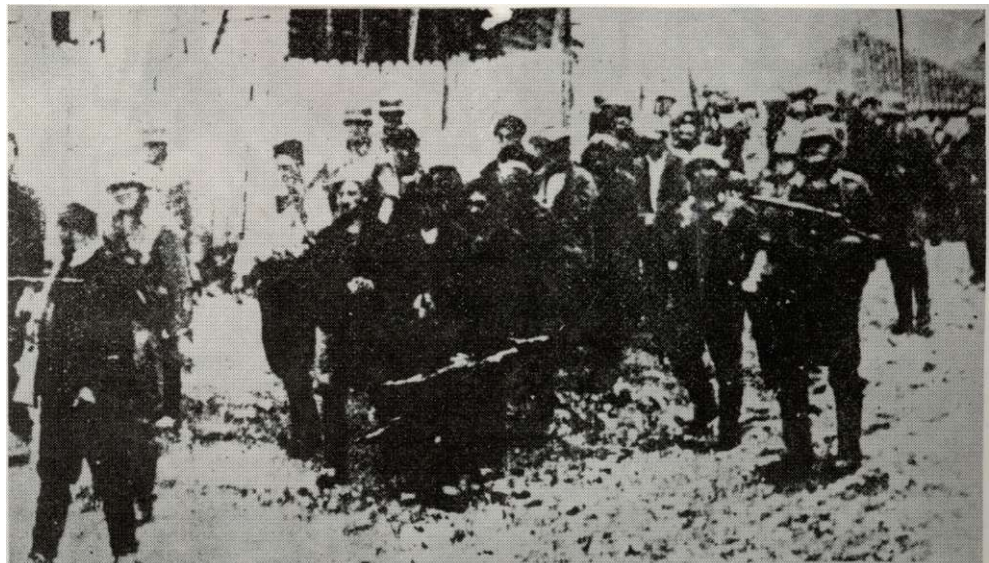

Почетни напад Ариљског и Ужичког батаљона Ужичког одреда и Драгачевског батаљона Чачанског батаљона на четничку Прањанску групу (15-17. новембар). Напад је окончан заузимањем Прањана, 20. новембра, када је главнина четничких снага потпуно разбијена.

»Разбили смо њихову брадату војску у парампарчад код Ужичке Пожеге и гонили Дражу на Равну Гору. Да није тада њихов представник Митић дошао у Ужице у Штаб да нас моли и преклиње, ми бисмо Дражину војску још тада ликвидирали. Погријешили смо што то нисмо учинили.«

(Тито, у говору на митингу бивших активних официра — заробљеника, у Земуну, 16. 10. 1945)

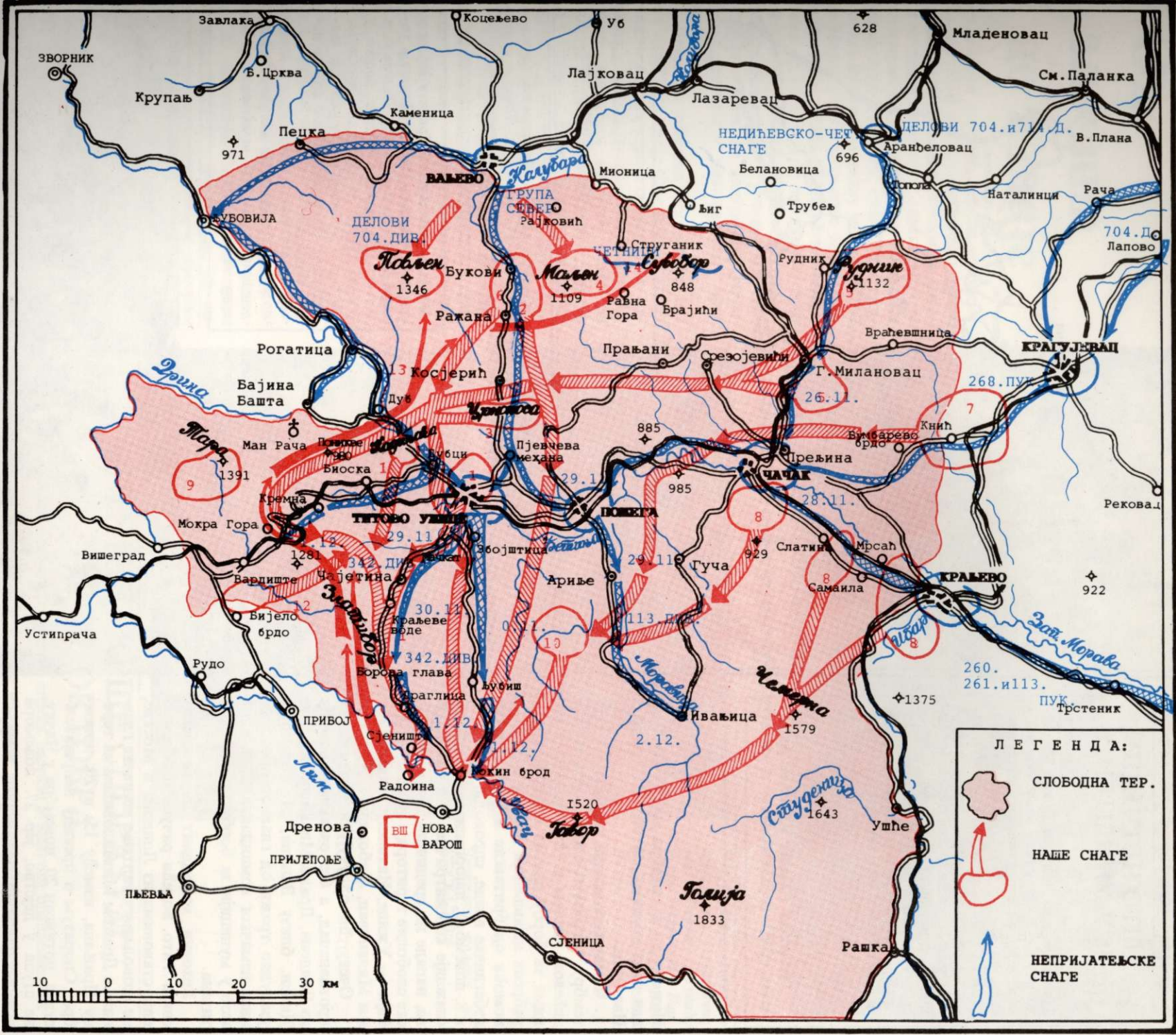
Четници предају окупатору у селу Словицу 365 заробљених партизана, које су сакупили на Равној гори и западној Србији. Немци су заробљене партизане стрељали на пољани Крушић, у Ваљеву. Губилиште су обезбеђивали недићевци и четници (27. новембар 1941).

Прелаз одреда из Србије у Санџак: XI – XII 1941.

1) Врховни штаб НОПО, припаднике јединице, војно-позадинске власти, избегло становништво. 2) Четврта ужица чета. 3) Златиборска чета, а од Калињаче заједно са Посавском четом. 4) Валевски одред који се повукао на планине Повлен и Мајен. 5) Таковски батаљон Чачанског одреда, а од Чајетине са другим јединицама. 6) Пира и Друга ужица чета а од Шљивовице заједно са Трећом ужицом четом. 7) Први шума-

расформирао се на планини Тари. 10) Ариљска и Пожепска чета са деловима одреда из Шумадије. 11) Посавска и Златиборска чета, а од Шљивовице и Трећа ужица чета. 12) Трећа ужица чета са положја код с. Бијелог Брда, а од с. Шљивовице са Златиборском четом. 13 и 14) Десна колона 2. чета 1. ужицког батаљона. Лева колона Космајски одред. 15) Мањански одред се повукао на планину Цер.

НЕМАЧКА ОПЕРАЦИЈА У ЗАПАДНОЈ СРБИЈИ И ШУМАДИЈИ

Друга велика непријатељска нападна операција која је изведена у Југославији обухватала је нападна борбена дејства око 80.000 војника под командом Штаба немачког 18. армијског корпуса против партизанских одреда Главног штаба Србије јачине око 15.000 бораца у западној Србији и Шумадији и трајала је од 20. септембра до 10. децембра 1941. године. Настала је као против мера непријатеља на оружани устанак у Србији и све оно што је до тада постигнуто.

Оружани устанак у Србији почео је и развијао се под руководством Штаба НОПО Србије и под непосредним усмеравањем од стране Главног односно Врховног штаба НОПОЈ. До средине септембра у 24 партизанска одреда било је око 24.000 наоружаних бораца.

У току операције немачке трупе су вршиле тешке репресалије над становништвом. При наступању од Шапца ка Крупњу, 342. дивизија је стрељала (према немачким подацима) 1.968 и за концентрационе логоре прикупила 22.558 лица, спалила већи број села и Крупњу. У Крагујевцу је 21. октобра стрељано 7.000, а у Краљеву око 5.700 људи.

Напад Немачке 342. дивизије ка Ужицу отпочео је 25. а 113. дивизије 27. новембра. У току двомесечних борби против непријатељских снага, које су подржавали артиљерија, авијација (са преко 1.000 авио-полетања) и тенкови, партизански одреди се нису могли одржати на слободној територији, већ се њихова главнина, под руководством ВШ НОПОЈ, морала повући у Сашдак, док је само мањи део остао на терену.

(М. Цолић: Преглед операција на југословенском ратишту, 1941—1945)

ОЦЕНА УСТАНИЧКИХ БОРБИ У СРБИЈИ

У оцени ових борби немачки генерал Бадел је записао: »Нападне операције трупа су углавном завршене. Оне су уродиле очекиваним успехом и довеле су у Србији до знатног смирења ситуације. При том, није био толико одлучан број у борбама уништенних устаника колико су далеко више биле одлучујуће драконске мере одмазде... то је неоспорно и једна од заслуга српске жандармерије, а делом и четничких јединица верних влади, које су се у последње време добро бориле против комуниста... Па, ипак, се не може сматрати да је српски устанички покрет коначно угушен.«

Централни комитет КПЈ у писму које је 14. децембра 1941. упутио Покрајинском комитету КПЈ за Србију дао је следећу оцену и резултате непријатељске операције. »Повлачење партизанских јединица из Ужица и неких других места не представља неки осетљивији војнички пораз. Партизанске јединице сачувале су своју живу снагу,

СА ЧУВАНА ЈЕ ЖИВА СНАГА

а к-ј КПЈ »» Србију

Друга велика непријатељска нападна операција која је изведена у Југославији обухватала је нападна борбена дејства око 80.000 војника под командом Штаба немачког 18. армијског корпуса против партизанских одреда Главног штаба Србије јачине око 15.000 бораца у западној Србији и Шумадији и трајала је од 20. септембра до 10. децембра 1941. године. Настала је као против мера непријатеља на оружани устанак у Србији и све оно што је до тада постигнуто.

Оружани устанак у Србији почео је и развијао се под руководством Штаба НОПО Србије и под непосредним усмеравањем од стране Главног односно Врховног штаба НОПОЈ. До средине септембра у 24 партизанска одреда било је око 24.000 наоружаних бораца.

У току операције немачке трупе су вршиле тешке репресалије над становништвом. При наступању од Шапца ка Крупњу, 342. дивизија је стрељала (према немачким подацима) 1.968 и за концентрационе логоре прикупила 22.558 лица, спалила већи број села и Крупњу. У Крагујевцу је 21. октобра стрељано 7.000, а у Краљеву око 5.700 људи.

Напад Немачке 342. дивизије ка Ужицу отпочео је 25. а 113. дивизије 27. новембра. У току двомесечних борби против непријатељских снага, које су подржавали артиљерија, авијација (са преко 1.000 авио-полетања) и тенкови, партизански одреди се нису могли одржати на слободној територији, већ се њихова главнина, под руководством ВШ НОПОЈ, морала повући у Сашдак, док је само мањи део остао на терену.

а к-ј КПЈ »» Србију

Друга велика непријатељска нападна операција која је изведена у Југославији обухватала је нападна борбена дејства око 80.000 војника под командом Штаба немачког 18. армијског корпуса против партизанских одреда Главног штаба Србије јачине око 15.000 бораца у западној Србији и Шумадији и трајала је од 20. септембра до 10. децембра 1941. године. Настала је као против мера непријатеља на оружани устанак у Србији и све оно што је до тада постигнуто.

Оружани устанак у Србији почео је и развијао се под руководством Штаба НОПО Србије и под непосредним усмеравањем од стране Главног односно Врховног штаба НОПОЈ. До средине септембра у 24 партизанска одреда било је око 24.000 наоружаних бораца.

У току операције немачке трупе су вршиле тешке репресалије над становништвом. При наступању од Шапца ка Крупњу, 342. дивизија је стрељала (према немачким подацима) 1.968 и за концентрационе логоре прикупила 22.558 лица, спалила већи број села и Крупњу. У Крагујевцу је 21. октобра стрељано 7.000, а у Краљеву око 5.700 људи.

Напад Немачке 342. дивизије ка Ужицу отпочео је 25. а 113. дивизије 27. новембра. У току двомесечних борби против непријатељских снага, које су подржавали артиљерија, авијација (са преко 1.000 авио-полетања) и тенкови, партизански одреди се нису могли одржати на слободној територији, већ се њихова главнина, под руководством ВШ НОПОЈ, морала повући у Сашдак, док је само мањи део остао на терену.

а к-ј КПЈ »» Србију

Друга велика непријатељска нападна операција која је изведена у Југославији обухватала је нападна борбена дејства око 80.000 војника под командом Штаба немачког 18. армијског корпуса против партизанских одреда Главног штаба Србије јачине око 15.000 бораца у западној Србији и Шумадији и трајала је од 20. септембра до 10. децембра 1941. године. Настала је као против мера непријатеља на оружани устанак у Србији и све оно што је до тада постигнуто.

Оружани устанак у Србији почео је и развијао се под руководством Штаба НОПО Србије и под непосредним усмеравањем од стране Главног односно Врховног штаба НОПОЈ. До средине септембра у 24 партизанска одреда било је око 24.000 наоружаних бораца.

У току операције немачке трупе су вршиле тешке репресалије над становништвом. При наступању од Шапца ка Крупњу, 342. дивизија је стрељала (према немачким подацима) 1.968 и за концентрационе логоре прикупила 22.558 лица, спалила већи број села и Крупњу. У Крагујевцу је 21. октобра стрељано 7.000, а у Краљеву око 5.700 људи.

Напад Немачке 342. дивизије ка Ужицу отпочео је 25. а 113. дивизије 27. новембра. У току двомесечних борби против непријатељских снага, које су подржавали артиљерија, авијација (са преко 1.000 авио-полетања) и тенкови, партизански одреди се нису могли одржати на слободној територији, већ се њихова главнина, под руководством ВШ НОПОЈ, морала повући у Сашдак, док је само мањи део остао на терену.

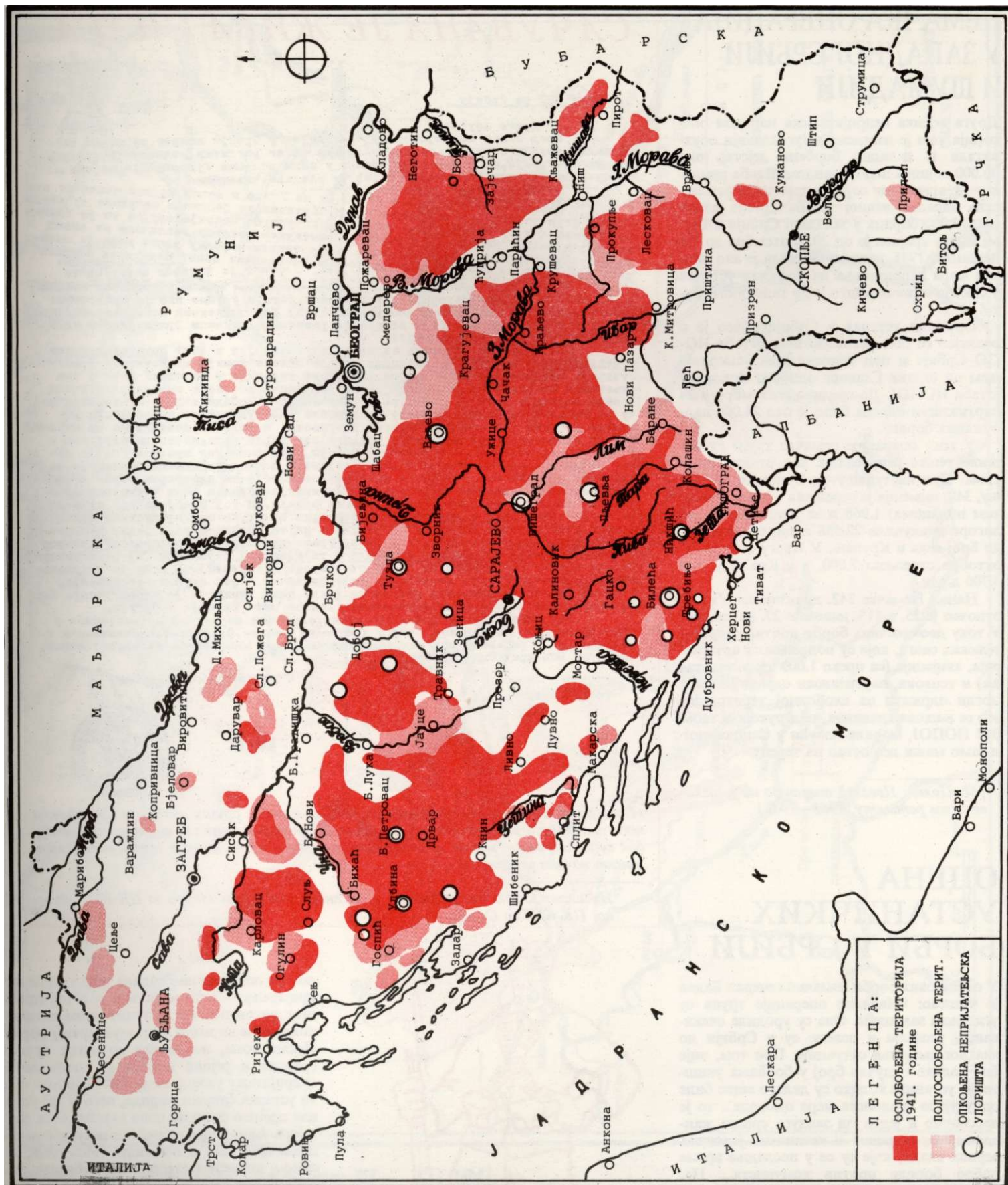
»Повлачење партизанских јединица из Ужица и неких других места не представља неки осетљивији војнички пораз. Партизанске јединице сачувале су своју живу снагу док су истовремено задале тешке ударце непријатељу — а то је Главни циљ партизанског начина ратовања«.

Из писма Јосипа Броза Тита и Александра Ранковића Марка за ЦК КПЈ упућеног ЦК КПЈ за Србију.

док су истовремено задале јакe ударце непријатељу — а то је главни циљ партизанског ратовања. Ни у политичком погледу повлачење не значи за нашу Партију пораз. Према томе, повлачење из неких других градова и рејона никако не значи да је непријатељу успело да угупи ослободилачки устанак српског народа, него је тај устанак прешао само на нови степен свога развика. Али, упркос томе, нема сумње да то повлачење има и негативне последице, не само у погледу материјалних губитака, него и у томе што је привремено поколебало један део маса и омогућило Недићу да политички искористи постигнути успех, и да се на тој бази повезује са разним четничким фракцијама и тако уједињава реакционарне елементе.

(М. Цолик: Преглед операција на југословенском ратишту 1941 — 1945)

Ослобођена и полуослобођена територија у Југославији у јесен 1941.

Ослобођену територију сачињавали су: јединствена целина која је обухватала западну Србију, Шумадију, источну Босну, Санџак и Црну Гору; издвојена целина у Босанској крајини и Лици; делови — централне Босне, Баније, Кордуна, Горског котара;

центри — Посавина, Космај (Србија), Босутска шума (Срем), у Славонији (два).

Полуослобођену територију чинили су центри: у Македонији — 2; у Србији — 7; у Банату — 7; у Срему — 3; у Славонији — 5;

у Словенији — 8; у Покупљу — 2; на Кордуни — 1; у Банији — 1; у Горском Котару — 1; у Лици — 1; у Босни — 3; у Далмацији — 8; у Херцеговини — 3; у Црној Гори — 2; у Санџаку — 1.

Прва година рата

Оинтензитету и жестини борбених дејстава сведочи и чињеница да су обострани губици у људству износили 1941. године око 125.000 мртвих (66.913) и рањених (57.900) војника, док су материјални губици код окупационих и квислиншких трупа били такође велики.

Оружане снаге НОП-а имале су од почетка устанка до краја 1941. године 25.913 мртвих и 29.300 рањених бораца, док је непријатељ имао 41.000 мртвих и 28.600 рањених војника и официра, што значи да су њихови укупни борбени губици у људству, стални и привремени, износили око 70.000 људи или око 12 посто од укупног броја војника колико се тада налазило у Југославији, што је у просеку само за 2 посто мање него што су Немци имали 1941. године (од 22. јуна до 30. новембра) на немачко-совјетском фронту.

Оружана борба у Југославији се развила у самостално ратиште у окупираној Европи на којем се крајем 1941. године око 80.000 партизана (организованих у једној бригади, 51. партизанском одреду, 29 самосталних батаљона, мањих јединица и других наоружаних припадника НОП-а) борило против око 650.000 окупационих и квислиншких војника (26.000 у Србији и на Косову) сврстаних у 35 дивизија, 5 самосталних бригада и 15 самосталних пукова. Однос снага у људству био је 1:8 у корист непријатељских снага, којима је командовало преко 60 генерала.

(М. Цолик Преглед операција на југословенском ратишту, 1941—1945)

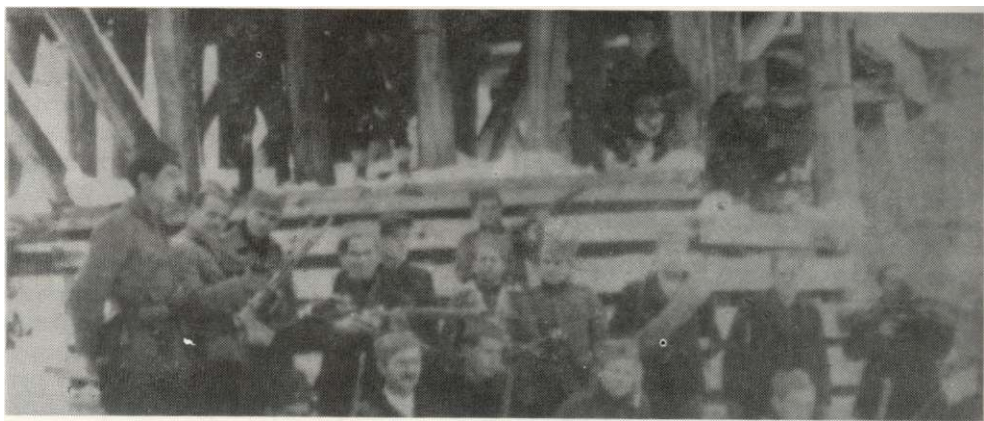
Дејства у Санцаку

Српске партизанске јединице, под командом Српско-санџачког штаба, које су дејствовале у Санцаку од децембра 1941. до краја фебруара 1942, извршавале су борбене акције преко овог Штаба, под руководством Врховног штаба, у сличним војничким формацијама, наоружању, као и у сличним војно политичким и етничким условима које је имала 1. пролетерска бригада.

Задржавање и борбена дејства ових јединица у Санцаку била су у складу с тежњом Врховног штаба ЦК КПЈ, да се оне што пре врате у Србију и тамо

Група војно-политичких руководиљаца из Србије у Кокином броду (Санџак), децембра 1941. Стоје, слева: Петар Стамболић, секретар Главног НО одбора Србије (други), Милован Ђилас, члан ВШ НОП Југославије (трећи), Миливоје Радовановић Фарбин, политички радник (четврти), Митра Митровић, политинки радник (осма), Љубиши Урошевић, командант Поморавског одреда (девети). Клеће, слева: Светислав Стефановић Ђећа, политички радник (први), Миленко Кушић, политички комесар Ужичког одреда (други)

Друга пожешка чета Ужичког одреда на Кокином Броду, децембра 1941. У доњем реду, клече, слева: Видан Мићић, Мирослав Радовановић, Милан Даниловић, Драгослав Марковић. У другом реду одоздо, стоје: Радослав Ковачевић, Лазар Тешић, Драгољуб Николић, Ђорђе Коковић, Владо Радовановић, Миладин Анђелић, Јован Стаматовић, Будо Радовановић, Душан Гавриловић, Десимир Савичић.

Партизански барјактар из Бициклистичког вода Чачанског одреда — Бошко Рацић улази у ослобођени Чачак 1. октобра 1941. године

развију своју свестрану активност. Развој догађаја у Србији, а посебно интерес окупатора за Србију, спречио је да се та замисао у догледно време оствари.

Војно-политичко руководство ових јединица је, у целини гледано, успешно обавило већину задатака који су пред њим стајали. У томе му је био добар савезник и олакшавало му командовање и руковођење одличан борачки састав.

У току тромесечне борбене активности у Санцаку 1. и 2. ужички и Чачански батаљон и 2. шумадијски НОП одред, према сопственој процени избили су из строја 174 непријатељска официра, подофицира и војника, уз сопствене губитке од 109 бораца и руководиљаца.

(С. Урошевић: Друга пролетерска бригада)

У Сјеници

Више од две недеље одмарали смо се у Лопижама, селу удаљеном око сат хода од Сјенице, а 21. децембра 1941. наређено нам је да се спремимо за покрет.

После поноћи кренули смо на задатак. Ледени ветар пробијао је до костију. Чинило се да смо без одела. Снежна покорица ломила се под ногама. Задатак Санџачко-српског батаљона, који су сачињавали Сјеничка, Прибојска и Моравичка чета, био је да обиђе Сјеницу и уђе у њу са источне стране.

У цик зоре избили смо непосредно пред Сјеницу. Свуда је владала тишина, само је лавез паса реметио с времена на време, ноћни мир. Стража се разбежала испред нас. Нису нас очекивали из овог правца. Убрзо смо заузеле периферију, гробље и циглану. Већ се разданило. Пред нам се простирала варошица. Јасно су се видела утврђења на Пети и Шанчевима. Њих је нападао Чачански батаљон, али неодлучно.

Наш батаљон је заузео центар. Око једанаест часова готово цела варош била је у нашим рукама. Али су утврђења око нас била пуна наоружаних војника који су нас засипали прецизном ватром. Наше снаге биле су развучене готово по целој Сјеници. Очекивани противнапад Посавског батаљона није уследио. Видећи наш батаљон усамљен, непријатељ се истремио са свих страна на нас. Отпочела је борба на живот и смрт.

Око Сјенице терен је благо таласаст и потпуно чист. Повлачење нашег ба-

Пожешка чета Ужичког батаљона Српско-санџачког одреда изводи борбену обуку у снегу у селу Комаране крај Кокиног Брода, друга половина јануара 1942.

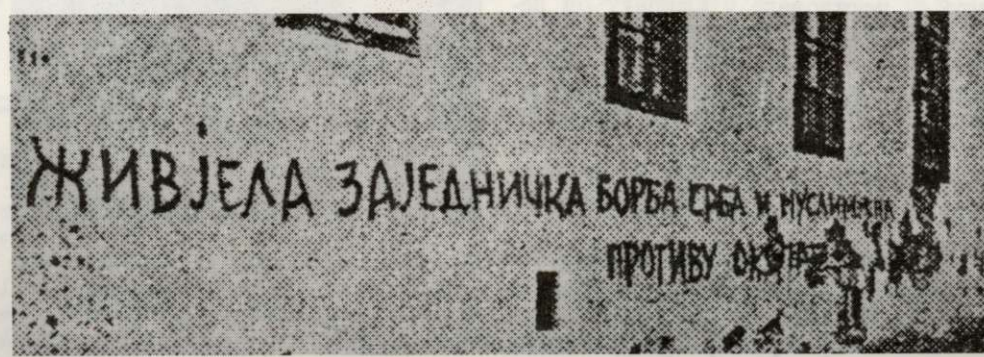
таљона преко брисаног простора усред белог дана било је немогуће. Зато је штаб батаљона, са командантом Ратком Софијанићем на челу, одлучио да се бранимо у варош док не падне ноћ, а онда да се повучемо.

Око тринаест часова непријатељ је на неколико места кренуо у организован напад. Око четрнаест часова јужно од Пепгера се појавила колона наоружаних војника која је била јачине око сто бораца, а одмах још четири колоне, свака сто до сто педесет војника.

Непријатељске колоне уклиниле су се у наш распоред. На наше борце пуцали су и заосгали муслимани из кућа. Нашим борцима је недостајало муниције.

Све улице које су водиле ка гробљу биле су закрчене наоружаним војницима који су сумануто јуришали, подврискивали и пуцали. Опкољене десетине браниле су се до последњег метка. Немоћно смо посматрали заробљавање Николићеве десетине у циглани, на коју је јуришало две стотине милиционера. Херојски је одбијала све јурише,

Пароле које је у Новој Вароши исписивао Влајко Дробњаковић, децембра 1941

Прешли смо Лим

Нова Варош већ је евакуисана. Морали смо одскупити на Златар. Уморни, гладни, боси и слабо обучени путовали смо готово целу ноћ. Некима су промрзле ноге, па прсти као кувани, а нокти опадају. Па ипак, колона је ишла. Неки борци већ почеше падати у снег.

Док смо се ту мували, плъусну врло јака киша. Падала је само десетак минута. Затим дуну северац и свеже мраз од чега се онај снег по врху смрзнуо. То нам је нарочито отежало покрет. Кад ноге пробију кору не можемо их лако исчупати.

На зачељу колоне ишао је наш Шумадијски батаљон. Када смо изишли из густе борове шуме угледасмо куће села Косатице и помислисмо: »Сада ћемо се огрејати, одморити и најести«. Утом плануше пушке баш иза тих кућа. Опет четници! Претходница са неколико рафала разјури банду, те крену смо даље. У куће нисмо ни улазили. Продужисмо према Лиму. Кад стигосмо до села Качева, угледасмо пут који води од Сјенице у Пријепоље. »Устрелце«!, чу се команда. Полегасмо у снег изнад пута да осигурамо целу колону и болницу. Кад прође колона, брзо крену смо низ брдо и избисмо на Лим. Гледамо га. Велика, брза река. Средином плове санте леда. Неко рече да ћемо газити реку.

Седосмо на снег и свукосмо се. Таман се свукох кад угледах једну групу од пет другова. Ухватили се за руке и упалоше у реку. Гледао сам их тако до пола реке и приметих да је средњем човеку најдубље до груди. Тако се и нас петорица ухватисмо за руке. Пре тога смо везали одело опасачем, окачили га о врат и забацили на плећке. Упадосмо у воду. Ноге постадоше некако дрвене. Изнутрица ми се попе у подрлац. Мислиш, испашће на уста. Тако је било до средине реке, а после тога било је све плиће. Део тела који је изашао из воде поче да гори. Кад пређосмо на другу страну, седосмо на лед и обукосмо се. Брада се тресла, а зуби штеповали као шиваћа мапшна. Грчеви у стомаку и сваком мишћу, па не знаш да ли су болови или ножеви.

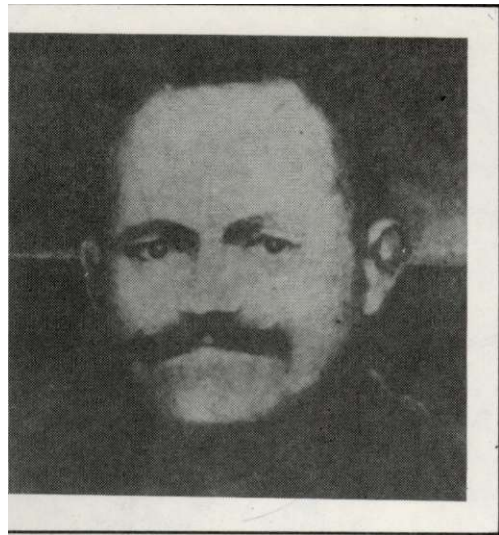
Кад смо прегазили Лим помислили смо да ћемо у куће, да се мало откравимо, наспавамо и наједемо. Али, од тога — ни помена. Још једну ноћ и сутрадан до девет часова маршовали смо узбрдо и стигли до Камене Горе.

Дракче Јаковљевић

Љубомир Мићић, посланик КПЈ у Уставотворној скупштини Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1921. године, као борац Ужичког одреда, ухваћен на препад од четника пре преласка Лима.

Осуђен је на смрт од Преког суда, која су сачињавали Немци, четници и љотићевци и стрељан у Пожеш, 8. марта 1942. године.

Његов леи је по наређењу Суда положен на колску вагу код кантарџинице ради застрашивања становништва током целих дана.

Пиво Караматијевић: Прелаз преко реке (ратна Графика)

Немој ме, синко, оставити

Идем у колони промрзлих, уморних другова смрзнутом пртином пре-Златара и размишљајам како ли је сада тамо у мојој кући код огњишгга. Из размишљања ме прену командант батаљона:

— Неђо, ти ћеш водити рачуна о овом нашем старом другу. Њему ћеш помоћи да иде и пазићеш да не изостане. Одговоран си лично за њега.

Погледао сам друга који је стајао крај команданта, а онда у овога и процесио кроз зубе:

— Разумем!

Када се командант удаљио, боље сам се загледао у непознатог друга. Тек тада сам приметио да то није обичан партизан. На себи је носио мантију, а на капи српску тробојницу и крст. По томе сам закључио да је то поп.

Идући у колони са старим сазнао сам да је то прота Јевстатије Караматијевић из Нове Вароши и да су му сва деца у партизанима. Он је био доста изнемогао. Једва се кретао кроз планину. Често је посртао и падао, јер је пут био клизав и нераван. Дизао сам га, а често и носио. Поп ме је све јаче стезао за руку и, кад год би се оклизнуо или пао, замолио би ме:

— Немој ме, синко, оставити!

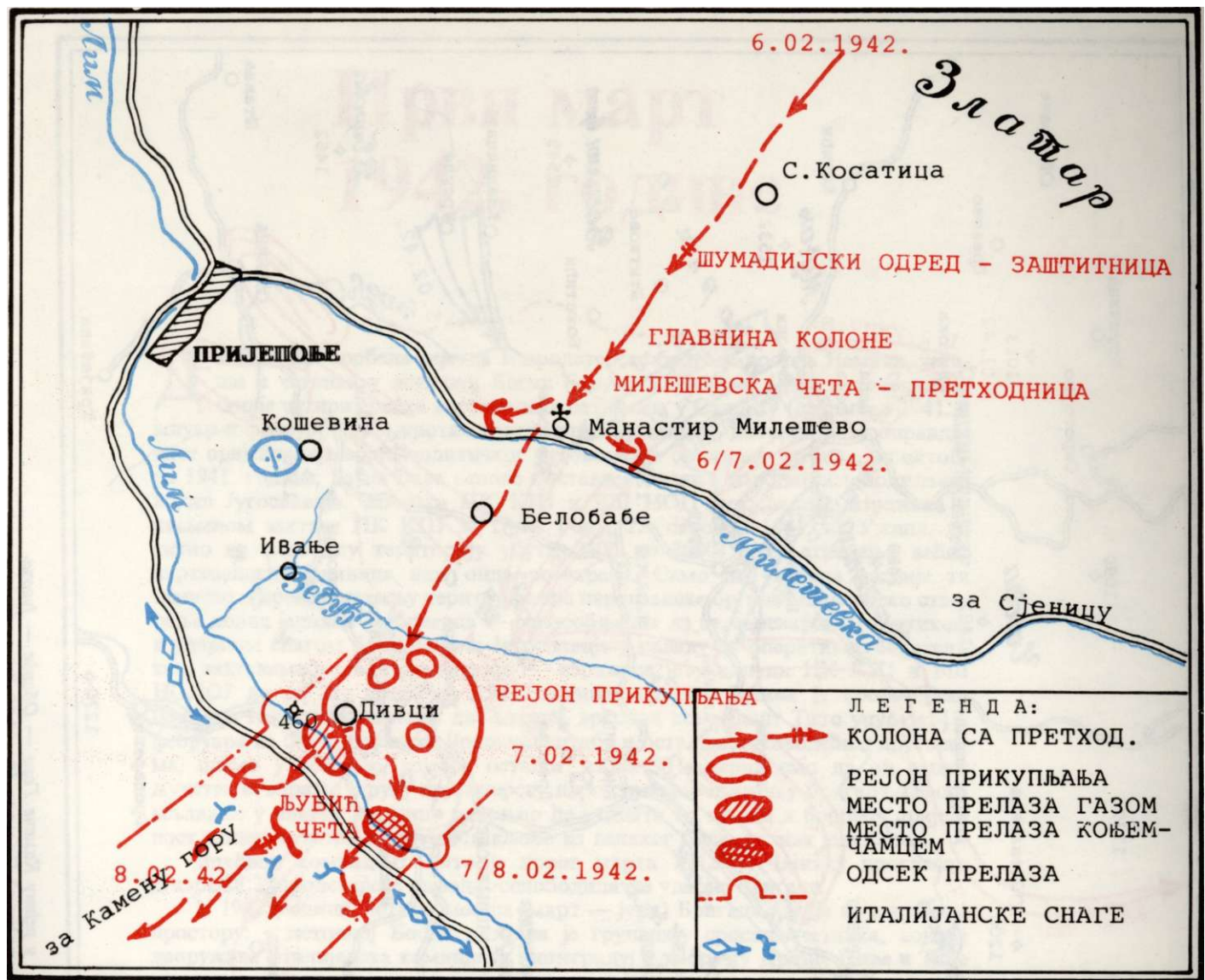
Док смо ишли кроз златарску шуму некако сам и могао да га дижем. Али када смо се спушгали низ једно брдо према реци, било је тешко и напорно, никад да сиђемо. Сгаза сгрма и окоми-та, а морамо туда сићи. Поп је настојао на сваки начин да не изостане иза колоне. У једном моменту чак се и изуо, али опет није могао да иде. Попто смо били међу последњима, непрестано ми је понављао:

— Немој ме, синко, оставити!

Најзад је сео на снег и ја сам га тако низ цео брег вукао, јер се никако друкчије није могло ићи. Тек када смо стигли у долину поп се обуо, а један друг га је ставио на коња и пошао с њим.

Касније сам неколико пута видео попа Караматијевића као партизана, али не више у оваквим ситуацијама.

Недељко Петровић

Прелаз партизанских јединица, рањеника и избеглог становништва са слободне територије око Нове Вароши преко Лима, 6-8. фебруара 1942.

ПОКРЕТ СА ЗЛАТАРА И ПРЕЛАЗ ПРЕКО ЛИМА

Концентричан напад недићевско-љотићевских и четничких јединица, надмоћних у људству и наоружању, наметнуо је да се на Златар, 6. фебруара, новуку све партизанске борачке јединице (са око 1350 бораца) из четири српска батаљона око 1000, из санџачких јединица око 350 — и из позадинских јединица и болнице »Максим Горки« — скоро две хиљаде 650 припадника. Неочекивано партизанско окупљање, навело је команду квислиншких снага на погрешну одлуку да своју главнину пребаци на одбрану Сјенице. Истовремено већу нападну активност нису показали ни Италијани из Пријепоља, ни муслиманска милиција из Бродарева. Све то је олакшало да се одпука Српско-санџачког штаба о преласку целе групације преко лима оствари, између 7. и 8. фебруара јужно од села Дивци, са минималним губицима од око тридесет бораца. И да се поново окупи на делу већ ослобођене територије око Камене Горе, југоисточно од Пљеваља. У писму упућеном из Фоче 18. фебруара 1942. године делегату Врховног штаба и осталим руководићим друговима, врховни командант Тито је изразио честитке на »врло успјешно извршеном покрету под тако тешким условима« и оценио да се »тај покрет скоро може упоредити с маршем Пролетерске бригаде« преко планине Игмана.

(Према — С. Урошевић: »Друга пролетерска бригада«)

^ н м н ^ ^ ^ н н в в н в в ш в а а ш ^ ^ ^ ^ н

• Пиво Караматијевић: Колона (рашна Грфика)